

PROVINCIE FLEVOLAND

Het Flevolands palet

2023 - 2027

Voorwoord

Van harte gefeliciteerd met uw verkiezing tot lid van de Provinciale Staten van Flevoland.

Aan het begin van deze nieuwe bestuursperiode wilt u uiteraard vanuit uw politieke motivatie ervoor zorgen dat zoveel mogelijk van uw ambities zullen worden gerealiseerd. Om dat te bereiken zal in deze eerste maanden van de nieuwe periode de nadruk liggen op het bereiken van een akkoord met uw mede-staten-leden. Een akkoord waarin de belangrijkste opdrachten staan aan de Staten zelf over wat zij de komende vier jaren willen bereiken. Tegelijkertijd is het een opdracht aan het te vormen college van Gedeputeerde Staten als uitvoerend orgaan. En daardoor ook een opdracht aan de ambtelijke organisatie om uw ambities uit te voeren. Dat kan een akkoord zijn dat wordt opgesteld door alle statenleden gezamenlijk of een akkoord dat in hoofdlijn is opgesteld door een aantal politieke partijen. Dat is aan u.

Om u te ondersteunen bij het proces om tot een akkoord te komen, heeft de ambtelijke organisatie op ons verzoek dit document opgesteld, waarin u wordt geïnformeerd over de grote politiek-maatschappelijke uitdagingen waar de provincie voor staat. Het is een vervolg op twee publicaties die in het voorjaar van 2022 zijn verschenen als inspiratie voor de verkiezingsprogramma's. Allereerst het 'Futurama Flevoland', waarin de Vereniging Deltametropool in onze opdracht mondiale trends en hun betekenis voor Flevoland verkent. Daarnaast de bundel 'Vraagstukken voor Flevoland', die de thema's en vraagstukken schetst waarop we in de komende jaren in Flevoland een antwoord moeten vinden. Want wij leven in een turbulente tijd. Een tijd waarin oude zekerheden hun vanzelfsprekendheid verliezen en we op zoek moeten naar antwoorden voor nu en voor de generaties na ons.

Het nu voorliggende document 'Het Flevolands Palet' plaatst de keuzes voor Flevoland in de context van de mondiale en nationale vraagstukken en de grote transitieopgaven die daaruit voortkomen. Vanuit het perspectief van onze inwoners, die behalve Flevolander immers ook Nederlander, Europeaan en wereldburger zijn. En het toenemend besef, ook bij de Rijksoverheid, dat de provincie een onmisbare partner is bij de aanpak van veel grote (inter-)nationale vraagstukken. Dit zien we terug in een verschuiving in de rol van de provincie, die nieuwe kansen biedt om inhoud te geven aan onze maatschappelijke verantwoordelijkheid en betekenis.

Het palet is niet uitputtend maar biedt inzicht in een aantal primaire hoofdkleuren, waaruit u zelf uw kleurschakeringen kunt samenstellen. Het is uitdrukkelijk bedoeld als ondersteunend hulpmiddel. Uiteraard heeft u alle vrijheid van keuze om hieraan op uw eigen wijze vorm te geven. Belangrijke keuzes voor de Flevolandse van nu en de toekomst. En omdat de vraagstukken van Flevoland steeds meer samenvallen met nationale en mondiale vraagstukken, hebben de Flevolandse keuzes ook een breder belang.

We wensen u veel wijsheid toe bij het inhoud geven aan een krachtige en succesvolle nieuwe bestuursperiode en hopen dat deze informatie u daarbij behulpzaam is.

Leen Verbeek,
Commissaris van de Koning

Hans Tijl,
Provinciesecretaris

Inhoudsopgave

Leeswijzer	4
1. Het vertrekpunt: de Flevolanders	5
Brede welvaart	5
Sturingsfilosofie	6
Samenwerken: positie bepalen en kleur bekennen	6
Participatie en bestuurlijke vernieuwing	8
2. De rol van de provincie	10
Een regionale regierol	10
3. De grote transitieopgaven	12
Energie	15
Woningbouw	18
Landelijk gebied	19
Digitalisering	21
4. Consequenties nieuwe rollen	25
Opgavegericht werken en de bestuursstijl	25
Bestuurlijk-ambtelijk samenspel	26
Versterking ambtelijke organisatie	26
5. De provinciale financiën	27
Inkomsten	27
Ontwikkelingen	29
Reserves en voorzieningen	30
Vragen voor de komende jaren	30
Financiële ruimte voor toekomstige ontwikkelingen	32
Bijlage: Afspraken uit de Strategische Agenda Flevoland	33

Leeswijzer

Dit Flevolands palet geeft een overzicht van de grote vraagstukken voor de komende jaren. Het is uitdrukkelijk niet opgesteld als 'keuzemenu', maar wil u inzicht geven in de lijnen waarlangs de provincie invulling geeft en in de toekomst kan geven aan haar rol als samenwerkingspartner bij het oplossen van maatschappelijke opgaven. Uiteraard is het aan de Provinciale Staten om de inhoud, reikwijdte en stijl van samenwerking verder te bepalen.

Het palet is opgebouwd uit vijf hoofdstukken.

Hoofdstuk 1: *Het vertrekpunt: de Flevolandse*, gaat over voor wie we ons werk doen en over hoe we al deze Flevolandse kunnen laten participeren in het maken van de keuzes en het uitvoeren daarvan. Verder wordt belicht hoe we samenwerken met andere overheden binnen en buiten Flevoland. In het bijzonder gaan we in op een recent concreet resultaat van de samenwerking van alle Flevolandse overheden met het Rijk: de Strategische Agenda Flevoland. Tot slot wordt geschetst hoe we inhoud kunnen geven aan participatie en bestuurlijke vernieuwing.

Hoofdstuk 2: *De rol van de provincie*, beschrijft de nieuwe ontwikkelingen die van invloed zijn op de rol van de provincie. De provinciale verkiezingen van 2023 vinden plaats op een moment dat de rol van de provincie sterk aan het veranderen is. Het is een ontwikkeling naar een regionale regierol bij het realiseren van de grote transities in de leefomgeving. Het Rijk heeft in de Nationale Omgevingsvisie de lagere overheden gevraagd een stevigere rol in te nemen bij de transities uit het Regeerakkoord: klimaat en energie, wonen en bereikbaarheid, landelijk gebied en digitalisering. De nieuwe Omgevingswet biedt instrumenten om inhoud te geven aan deze rol, met als uitgangspunt dat niet meer alles van de overheid komt en dat ook inwoners, ondernemers en maatschappelijke instellingen de ruimte krijgen om de transities vorm te geven. De twaalf provincies hebben gezamenlijk uitgewerkt wat dit betekent voor de rolverdeling in de fysieke leefomgeving ('Rol in de ruimte'). Daarvoor zal Flevoland in de komende bestuursperiode de provinciale Omgevingsvisie moeten actualiseren.

Het onderwerp van hoofdstuk 3 zijn *De grote transitieopgaven*. Hierin wordt beschreven hoe de provincie inhoud kan geven aan haar nieuwe rol voor de grote transities die op nationaal niveau zijn vastgesteld of in Europees verband zijn afgesproken: energie, woningbouw, landelijk gebied en digitalisering. Hierin komen de mondiale opgaven en de Europese en nationale programmering samen met de regionale belangen. Deze transities zijn gericht op complexe dominante vraagstukken, die een langjarige inzet van onze provincie zullen vragen. Juist omdat het gaat om integrale vraagstukken, zullen deze transities hun stempel drukken op het hele provinciale takenpakket.

Hoofdstuk 4: *De consequenties van de nieuwe rollen*, gaat in op wat de nieuwe rol van de provincie en het opgevegericht werken betekenen voor de bestuursorganen en voor de ambtelijke organisatie. Want die rolverandering gaat niet vanzelf. Geschetst wordt wat nodig is om ervoor te zorgen dat de provincie krachtig inhoud kan geven aan deze rol.

Ten slotte wordt in hoofdstuk 5: *De provinciale financiën*, inzicht gegeven in de provinciale financiën en in de financiële ruimte voor de komende jaren.

1. Het vertrekpunt: de Flevolandse

We zijn een overheid van en voor de Flevolandse. Bij de ontwikkeling van onze provincie stellen we dan ook een goed bestaan centraal voor de Flevolandse van nu en in de toekomst. Dat is niet alleen een huis, maar ook een thuis; een omgeving waarin mensen zich prettig voelen. Daarvoor zijn drie zaken van belang:

- Welzijn; mensen willen zich fysiek, mentaal en sociaal goed voelen;
- Welvaart: mensen willen betekenisvol werk, waarmee ze langere tijd genoeg inkomen kunnen verwerven;
- Leefomgeving: mensen willen wonen in een gezonde, veilige en toegankelijke omgeving.

Brede welvaart

Die drie aspecten van een goed bestaan zijn de pijlers onder de ontwikkeling van brede welvaart. Als overheid heeft de provincie de opdracht om die ontwikkeling in Flevoland zo goed mogelijk te faciliteren, stimuleren en regisseren. Thema's daarin zijn een gedeelde welvaart (Economisch kapitaal), een gezonde leefomgeving (Natuurlijk kapitaal) en het welzijn van Flevolandse (Sociaal kapitaal).

De provincie zet als volgt in op economische, ecologische en sociale versterking in Flevoland:

1. Economische versterking: Een sterk en welvarend Flevoland, gericht op het eigen verdienvermogen, met toegankelijk onderwijs, inclusieve banen en een wendbare arbeidsmarkt
2. Ecologische versterking: Een sterk en groen Flevoland, gericht op een natuurinclusieve ruimtelijke ontwikkeling door inzet op de transitie van energie, landbouw en grondstoffen (circulariteit).
3. Sociale versterking: Een sterk Flevoland, gericht op het welzijn door brede participatie in de samenleving, met de beschikbaarheid van

voldoende woningen en voorzieningen, kwalitatief goed onderwijs en werk.

Om ervoor te zorgen dat we een evenwicht vinden dat voor de Flevolandse een prettig bestaan mogelijk maakt, betrekken we de inwoners en ondernemers van Flevoland hierbij. Want zij kunnen het best beoordelen wat voor hen een prettig bestaan is. In de geest van de nieuwe Omgevingswet gaat de provincie daarbij vooral opgabe- en gebiedsgericht te werk. De nieuwe rol in de ruimte en sturing op brede welvaart vraagt om partners die gezamenlijk bottom-up uitvoeringskracht kunnen organiseren ('Whole-of-Society Approach'). Dat gaat verder dan participeren van inwoners en ondernemers bij het maken van keuzes voor de aanpak van de opgave. Het komt neer op het bij elkaar brengen van partijen die ook een onderdeel van de oplossing zijn, die zich willen inzetten voor en belang hebben bij de uitvoering. Hierbij worden samenwerkingen met bestaande partners geïntensiveerd, worden andere belanghebbenden uitgenodigd voor co-creatie, wordt naar nieuwe samenwerkingsverbanden gezocht en worden coöperatieve initiatieven versterkt. We ervaren inmiddels dat we met vitale coalities met succes een beroep kunnen doen op (inter-)nationale subsidiemogelijkheden.

Sturingsfilosofie

We leven in een tijd waarin de samenleving meer dan ooit invloed heeft en in toenemende mate wil hebben op wat er in de leefomgeving gebeurt. Een tijd waarin vraagstukken vaak zo ingewikkeld en integraal zijn, dat ze niet door de overheid alleen, laat staan door één overheid kunnen worden opgelost. De stijl van besturen verandert hiermee ook van ‘van bovenaf’ naar participatief en responsief: Een moderne provincie kenmerkt zich doordat zij benaderbaar is en ruimte en vertrouwen geeft aan mensen. Daardoor komt er een verschuiving van een representatieve democratie met gekozen volksvertegenwoordigers naar een democratie waarin mensen en organisaties steeds meer in een vroeg stadium meedoen. Dit vraagt om een andere kijk op besturen vanuit uw rol als lid van Provinciale Staten, van de opstelling van Gedeputeerde Staten en niet in de laatste plaats van de werkwijze van de gehele ambtelijke organisatie. Het gaat om het opnieuw uitvinden van democratische processen die passen bij de huidige tijd.

De provincies nemen niettemin hun verantwoordelijkheid bij de grote landelijke transitie voor energie en klimaat, wonen en bereikbaarheid, het landelijk gebied (waaronder water, natuur en stikstof) en digitalisering. Enerzijds zijn de provincies partner van het Rijk; het Rijk stuurt verticaal de provincies aan door de doelen van de transitie te formuleren in de vorm van opgaven. Tegelijkertijd treedt de provincie in het eigen gebied op als partner van de lokale overheden en werkt zij via horizontale sturing aan de invulling van de opgaven. Met deze wijze van sturen gaan elementen als de toepassing van netwerkend sturen en participatie van de samenleving hand in hand.

Uiteraard gaat het hierbij niet alleen over de inhoudelijke opgaven, maar ook over de vraag hoe de democratische legitimatie in het algemeen kan worden versterkt en inwoners kunnen worden betrokken. De impact van de grote opgaven op de dagelijkse leefomgeving van mensen is immers

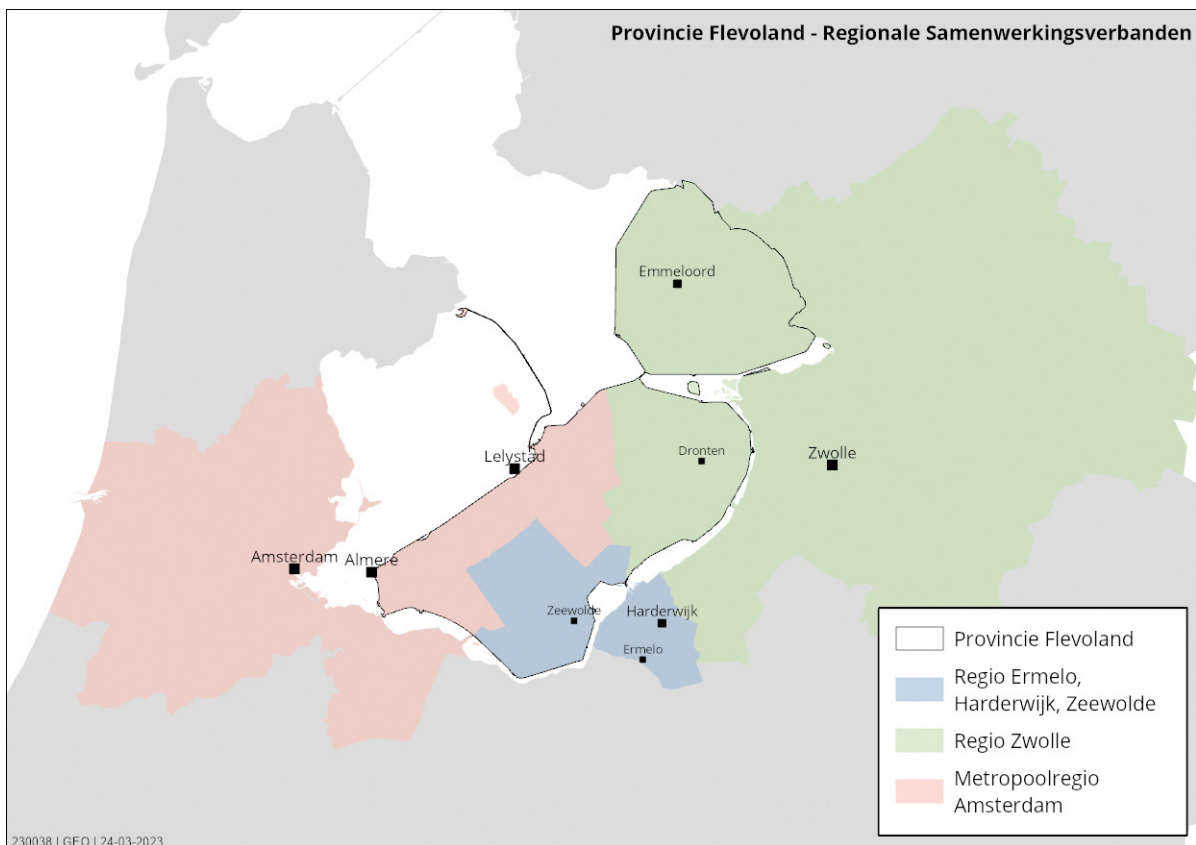
groot. De integrale benadering van vraagstukken, en het samenwerken ‘als één overheid’ vragen extra investeringen in een goede betrokkenheid van gemeenteraden en Provinciale Staten.

In hoofdstuk 4 van het Flevolands palet wordt ingegaan op de rolverdeling tussen de bestuursorganen en op de noodzakelijke aanpassingen in de ambtelijke organisatie.

Samenwerken: positie bepalen en kleur bekennen

Niet alleen samenwerkende decentrale overheden, maar ook het Rijk zet in op een regionale aanpak van opgaven. Het kabinet zoekt de oplossing niet in grootschalige structuurveranderingen in het binnenlands bestuur, maar legt stevig de nadruk op “de regio” en “regionale afspraken”. We zien dat terug op tal van beleidsterreinen; de energietransitie (Regionale Energie Strategie RES), het stikstof-dossier (gebiedstafels), de woningbouwopgave, de voorzieningen (zorgtafel), de toekomst van de landbouw, klimaatadaptatie, mobiliteit en de Omgevingswet. Stuk voor stuk onderwerpen met zowel een ruimtelijke als een sociale dimensie, waarvan de oplossing in “de regio” wordt gezocht. Flevoland heeft daarbij als voordeel dat het bestuurlijk landschap, de regionale netwerken en samenwerkingsrelaties overzichtelijk zijn, want beperkt in aantal spelers. Samenwerking op basis van gelijkwaardigheid en op een netwerkachtige wijze past bij de cultuur van dit gebied.

Flevoland heeft ook baat bij partnerschap. Enerzijds wil elke democratisch gekozen bestuurlijke laag graag zijn eigen verantwoordelijkheid nemen en behouden, maar anderzijds wordt ook van de provincie verwacht dat zij het nodige lef toont en actief zoekt naar een passende invulling van de grotere verantwoordelijkheid als regisseur. Dit vraagt een oriëntatie op de strategische betrekkingen: wat wil Flevoland bereiken en welke partners zijn daarbij

nodig? Welke accenten brengt de provincie aan in samenwerkingsverbanden, wat zijn voor Flevoland de belangrijkste componenten en hoe wil Flevoland zich profileren? Het is aan Flevoland om aan de eigen regio en aan de partners duidelijk te maken waar het voor staat.

Samenwerken met Flevolandse overheden

Onder de noemer Samen Maken We Flevoland werkt de provincie sinds 2020 samen met de gemeenten en het waterschap in Flevoland. Gezamenlijk zijn de belangrijkste opgaven van Flevoland geïnventariseerd en gerelateerd aan de landelijke opgaven. Het eerste resultaat is gepresenteerd aan de Tweede Kamer in het manifest Wij zijn Flevoland!. Daarin doet de regio een aanbod aan het Rijk om landelijke opgaven in Flevoland aan te pakken. Omdat het gaat om langjarige afspraken met het rijk, zoals de Strategische Agenda Flevoland, loopt op dit moment een onderzoek hoe het samenwerkingsverband een goede structuur kan krijgen in een Netwerk Flevolandse Overheden.

Samenwerken met andere regio's

De maatschappelijke opgaven trekken zich niets aan van bestuurlijke grenzen. Daarom is de provincie ook een onderdeel van uiteenlopende regionale samenwerkingsverbanden over de provinciegrens heen. Flevoland vervult geografisch gezien een natuurlijke rol als verbindingsgebied tussen de Randstad en de regio's aan onze Noord-, Oost- en Zuidgrens. Die rol biedt tal van ontwikkelingsmogelijkheden voor de hele provincie.

Regio Zwolle

In 2021 heeft Flevoland zich aangesloten bij de Regio Zwolle. De gemeenten Dronten, Urk en Noordoostpolder maken hiervan ook deel uit. Ook Regio Zwolle heeft de ambitie om delen van de landelijke opgaven op zich te nemen en de ontwikkeling van het gebied te bevorderen. De provincie en de deelnemende Flevolandse gemeenten zien daarin kansen voor hun inwoners en bedrijven op het gebied van economie, human capital, woningbouw en mobiliteit/bereikbaarheid. In de komende periode zal onze rol binnen

het Regioverband verder worden onderzocht met het doel deze verder te versterken.

Metropoolregio Amsterdam (MRA)

Flevoland ligt in de Metropoolregio Amsterdam. We trekken zoveel mogelijk op met Lelystad en Almere om het belang van onze deelregio in de MRA te versterken. Als MRA hebben wij samen een krachtig netwerk dat op alle fronten direct toegang heeft tot de agenda's van het Rijk. Belangrijke thema's zoals het vergroten van de bereikbaarheid van onze provincie vanuit het Zuidwesten kunnen alleen door samenwerking in de MRA omgezet worden naar concrete investeringen.

Ermelo-Harderwijk-Zeewolde (EHZ)

De gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde vormen met elkaar een zogenaamd daily urban system. Zij hebben besloten hun samenwerking op een aantal inhoudelijke thema's te intensiveren. Samen met de provincie Gelderland ondersteunt Flevoland deze samenwerking actief. Begin 2022 is een gezamenlijke gebiedsagenda vastgesteld, waarin de thema's ruimte, wonen, werklocaties, bereikbaarheid en recreatie en toerisme centraal staan.

Strategische Agenda Flevoland

In 2022 hebben alle overheden in de provincie (gemeenten, waterschap en provincie) met vier rijksdepartementen (Binnenlandse Zaken, Infrastructuur en Waterstaat, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en Economische Zaken en Klimaat) de Strategische Agenda Flevoland opgesteld. Op 22 februari 2023 hebben Provinciale Staten van Flevoland ingestemd met beide onderdelen: het perspectief 'Over de brug komen' en de Uitvoeringsagenda.

Het is uitdrukkelijk een gezamenlijke agenda geworden met een gedeeld perspectief op de ontwikkeling van de regio (provincie) en een gezamenlijke uitvoeringsagenda. Het is de basis voor een langjarige samenwerking, gebaseerd op het commitment van alle partijen aan een gezamen-

lijke visie op de toekomst van Flevoland en op het streven om te opereren als één overheid.

De drie ontwikkelpijlers van de Strategische Agenda zijn: vitale steden en dorpen, toekomstbestendige regionale economie en robuust natuurlijk fundament. In die pijlers zien we de drie domeinen van brede welvaart terug: sociaal, economisch en natuurlijk kapitaal (zie hiervoor ook H.1). Uit de drie pijlers spreekt bovendien de urgentie van de grote transitieopgaven op het gebied van energie, woningbouw en landelijk gebied. In de bijlage achter in dit Flevolands palet is een opsomming opgenomen van de belangrijkste afspraken voor deze drie pijlers.

De uitvoeringsagenda van de Strategische Agenda Flevoland is opgezet als een zogenaamde 'rollende agenda'. Dat wil zeggen dat deze in de loop van de samenwerking zal worden aangevuld of aangescherpt. Het vormt vanaf de nieuwe bestuursperiode een essentiële basis voor samenwerking tussen Rijk en regio (provincie, waterschap en gemeenten samen).

Participatie en bestuurlijke vernieuwing

Alle veranderingen in alle grote transitieopgaven grijpen in op het leven en de omgeving van de Flevolandse. Daarom is het van belang dat bewoners, ondernemers en vertegenwoordigers van maatschappelijke instellingen en organisaties uitdrukkelijk en nadrukkelijker het vertrekpunt zijn bij de ontwikkelingen binnen die opgaven. Provinciale Staten hebben in februari 2023 een aantal gemeenschappelijke uitgangspunten voor participatie vastgesteld. Daarnaast is in samenspraak met veel interne en externe partijen het document 'Waarde(n)vol verbinden' opgesteld waarmee een fundament is gelegd voor bestuurlijke vernieuwing.

Het traject tot vaststellen van het wetsvoorstel Versterking participatie op decentraal niveau is in

volle gang. Kern daarvan is dat klassieke inspraak op basis van een verordening niet meer volstaat en dat een veel bredere benadering nodig is.

De ontwikkelingen rondom participatie en bestuurlijke vernieuwing hebben ook effect op de rol van Provinciale Staten. De relatie met de samenleving zal vanuit de volksvertegenwoordigende rol verdere inkleuring nodig hebben door een andere betrokkenheid bij beleidsvoorbereiding en beleidsuitvoering. Niet alles zal meer door de provincie opgepakt en 'beheerd' hoeven te worden. Via het uitdaagrecht kunnen inwoners en/of maatschappelijke partijen bijvoorbeeld de provincie verzoeken om de feitelijke uitvoering van een provincietaken over te nemen, inclusief het bijbehorende budget.

Voor de provincie wordt het een uitdaging om de grote transitieopgaven op een verantwoorde en participatieve wijze te benaderen, samen met de Flevolandse. Het verdient aanbeveling om hierbij de inzet van nieuwe instrumenten te onderzoeken, zoals een regelmatige quick scan van de provinciale democratie, of een burgerpanel dat geregeld peilt hoe het in de samenleving gaat.

Een andere mogelijkheid is het organiseren van een burgerforum/burgerberaad, waarbij een gelote groep inwoners een groot maatschappelijk probleem gaat onderzoeken en bespreken, om vervolgens tot aanbevelingen te komen.

In de nieuwe bestuursperiode zal een voorstel worden voorgelegd over de invulling van participatie.

Veel transitieopgaven kennen een ambitie met een eindige horizon in 2050: dan moeten de doelen behaald zijn. Dat lijkt misschien nog ver weg, maar

midden in de nieuwe bestuursperiode is dat nog maar 25 jaar. En willen we voorkomen dat in latere bestuursperiodes alleen nog maar drastische maatregelen kunnen worden genomen om de gestelde doelen alsnog te halen, dan zal in de komende bestuursperiode al een stevige basis moeten worden gelegd. Om dit te bereiken wordt geadviseerd dat Provinciale én Gedeputeerde Staten de transitieopgaven integraal benaderen in hun voorbereiding en besluitvorming. Daarbij is het belangrijk dat afscheid wordt genomen van de gefragmenteerde sectorale benadering en behandeling van vraagstukken. Alleen op die manier kan de provincie de stevige rol die haar wordt toebedeeld, ook waarmaken.

Dit vraagt ook om stevige uitvoeringskracht bij de organisatie: om een andere start van de aanpak van een opgave, langs andere vormen van beleidsontwikkeling samen met de Flevolandse, tot en met het anders organiseren van de uitvoering en het duurzaam beheren.

Meer informatie:

[Provincie Flevoland - Wij zijn Flevoland](#)

[Over de brug komen – Strategische Agenda Flevoland – Deel I | Perspectief, ontwikkelpijlers en opgaven](#)

[Over de brug komen – Strategische Agenda Flevoland – Deel II | Uitvoeringsagenda](#)

[Startnotitie Bestuurlijke vernieuwing /onderdeel participatie\(verordening\)](#)

[Notitie Waarde\(n\)vol verbinden](#)

2. De rol van de provincie

Een regionale regierol

De maatschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen jaren hebben ervoor gezorgd dat de druk op de Rijksoverheid sterk is toegenomen om meer regie te nemen in de ruimtelijke ordening en de volkshuisvesting. Het huidige kabinet erkent de noodzaak hiervan, maar ziet dat ook samengaan met een veel zwaardere rol voor de provincie. Want het Rijk is met haar departementen bij uitstek sectoraal ingedeeld en is daardoor zelf onvoldoende in staat om de opgaven integraal aan te sturen. Die rol heeft het Rijk dan ook met name toebedeeld aan de provincie. Dat vraagt intern, van Provinciale en Gedeputeerde Staten, maar ook van alle betrokken externe samenwerkingpartners in Flevoland een omslag in het denken. De opgaven zoals deze in hoofdstuk 3 worden uitgelicht zijn in essentie niet meer onder te verdelen in verkokerde beleidsonderdelen. Alles heeft met alles te maken. Over de invulling van die rol moeten nieuwe afspraken worden gemaakt tussen Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. Het proces om tot die nieuwe afspraken te komen is in de afgelopen bestuursperiode al gestart maar vraagt ook nu om nadere inkleuring. Niet in de laatste plaats vereist dit ook een herijking van de rolverdeling tussen de bestuursorganen en een omslag van de ambtelijke organisatie om het provinciale bestuur hierin goed te kunnen bedienen (hierover meer in hoofdstuk 4).

De kern van het vraagstuk waarvoor de provincie staat is hoe de talrijke ambities ruimtelijk tot een nieuwe ordening en opbouw van een duurzame samenleving kunnen worden gebracht. Zo op het oog biedt Flevoland als 'nieuw land' alle ruimte voor nieuwe ontwikkelingen naast elkaar. Maar ook hier wordt de provincie steeds vaker met dilemma's in de fysieke leefomgeving geconfronteerd. Vaak gaat dat over de keuze tussen beschermen en benutten van die omgeving. In het kader van natuur, wonen, ondernemen, klimaatadaptatie en circulariteit

liggen er ook in Flevoland grote opgaven. Opgaven die allemaal ruimteclaims met zich meebrengen op steeds minder beschikbare ruimte. En opgaven die allemaal op elkaar ingrijpen en van doorslaggevende invloed zijn.

Omgevingswet

De nieuwe (nog in te voeren) Omgevingswet biedt een instrumentarium dat uitgaat van de noodzakelijke bredere blik op onze leefomgeving. Het zijn instrumenten die handvatten gaan bieden om meer integraal belangen te wegen en gebiedsgerichte en meer geïntegreerde oplossingen te initiëren.

Tegelijkertijd worden er met de Omgevingswet minder zaken geregeld. Evenals ketenpartners zullen Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten aanvullende onderlinge afspraken moeten maken over bijvoorbeeld de processen. De Omgevingswet moet voor inwoners en ondernemers leiden tot begrijpelijke en coherente besluitvorming en dienstverlening (duidelijker, en vanuit de 'ja-mits' gedachte) en kortere procedures, via meer overleg aan de voorkant met alle ketenpartners over initiatieven. In de komende tijd zullen Provinciale Staten een oordeel moeten geven over een lijst met gevallen van provinciaal belang ter verdere voorbereiding op de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Het besluit over de lijst zal de verhouding tussen de sturingslijnen vanuit Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten dienen weer te geven. Ter voorbereiding hierop loopt momenteel een onderzoek van de gezamenlijke rekenkamers over de bestuurlijke afstemming en samenwerking.

Tegelijkertijd werkt de provincie (bestuurlijk en ambtelijk) samen met haar directe partners: de zes gemeenten, het waterschap, de omgevingsdienst, de GGD, de Veiligheidsregio en Rijkswaterstaat Midden-Nederland. Die samenwerking is permanent geworden via het Platform Omgevingswet Flevoland.

Daarnaast is er natuurlijk nog het Rijk met haar ambities als o.a. geformuleerd in de NOVEX¹. Maar ook gemeenten en provincies langs onze provinciegrenzen zijn noodzakelijke gesprekspartners voor Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten.

Hoe willen de Staten in dit soort situaties sturen? Hoe komen de Staten binnen de wettelijk gestelde termijn van acht weken tot een besluit over initiatieven die niet passen binnen bestaand beleid? En met welke stijl? Door nog meer en diepgaander overleg en samenwerking? Of soms toch meer dan voorheen door het verordenen van bepaalde provinciale belangen? En er zijn zeker ook keuzes op inhoud: Welke belang krijgt voorrang? En zijn er op gebiedsniveau verschillen wenselijk of zelfs noodzakelijk?

Kortom; er valt veel te kiezen, waarbij de kaders voor de te maken keuzes vooral worden bepaald door de wijze van sturen.

Omgevingsvisie

De provinciale Omgevingsvisie FlevolandStraks is vastgesteld in 2017. De ambities zijn destijds geformuleerd voor de periode 2030 en verder. In 2021/2022 is een evaluatie uitgevoerd om te bezien in hoeverre de Omgevingsvisie als sturingsdocument en richtinggevend kader functioneert. Mede op basis van de resultaten van deze evaluatie hebben Provinciale Staten op 13 juli 2022 besloten dat de Omgevingsvisie moet worden geactualiseerd, en

daarmee samenhangend ook het Omgevingsprogramma en de Omgevingsverordening. Zij hebben in een startnotitie de bouwstenen benoemd die bijdragen aan deze actualisatie: de huidige Omgevingsvisie, de aanbevelingen uit het evaluatierapport, beleid dat is vastgesteld door Provinciale Staten en beleid dat in ontwikkeling is, de Strategische Agenda Flevoland en alles wat voortkomt uit het programma NOVEX. De transitieopgaven maken hiervan onderdeel uit.

De nieuwe Provinciale Staten zullen de actualisaties verder dienen in te vullen.

Meer informatie:

Over de Omgevingswet:

[Ruimtelijke Ontwikkeling - IPO](#)

[NOVEX | De Nationale Omgevingsvisie](#)

Over de Omgevingsvisie FlevolandStraks:

[Samen maken we Flevoland](#)

[Rapport Lysias Evaluatie Omgevingsvisie FlevolandStraks](#)

Over de nieuwe rol van de provincies:

[Position paper IPO: Rol in de ruimte](#)

¹ In het programma NOVEX werken alle overheden samen aan een plan voor de inrichting van Nederland. De nationale doelen en belangen zijn samengebracht in een startpakket. Dit startpakket vormt de basis voor het leggen van de ruimtelijke puzzel per provincie en is eind 2022 aan de provincies overhandigd. De twaalf provincies zijn nu aan de slag om - met de waterschappen en gemeenten - de nationale opgaven en doelen ruimtelijk te vertalen, te combineren en in te passen in de provinciale plannen en komen oktober 2023 met een ruimtelijk voorstel. De plannen voor de zestien aandachtsgebieden (zogenaamde NOVEX-gebieden) zullen onderdeel zijn van de ruimtelijke voorstellen van de provincies. Vervolgens wordt er gekeken of alle losse plannen bij elkaar tot een duurzaam landelijk beeld leiden. Einddoel van het programma is om te komen tot een actualisatie van de nationale omgevingsvisie (NOVI) en een heldere uitvoeringsagenda per provincie en per NOVEX-gebied.

3. De grote transitieopgaven

In dit hoofdstuk gaan we in op de vier grote transitie-opgaven: energie, woningbouw, landelijk gebied en digitalisering. Deze opgaven komen voort uit Europese en nationale afspraken, en vormen het langjarige kader voor onze reguliere beleidstaken. Zoals is vastgesteld in (inter-)nationaal beleid dienen alle bestuurslagen bij te dragen aan het realiseren van de doelen die voortvloeien uit de transitieopgaven. Daarbij is ruimte voor een eigen provinciale inkleuring en verbinding van regionale belangen. Voor elk van de transitieopgaven zijn doelen geformuleerd voor de langere termijn. Maar er is geen vaste route waarlangs die resultaten moeten worden bereikt. Er is geen meerjaren-roadmap die ons bij het einddoel brengt. Want dat bepalen Provinciale Staten samen met de Flevolandse inwoners, ondernemers en overheden.

Zoals al toegelicht in het eerste hoofdstuk; ons vertrekpunt zijn de Flevolandse. We maken nu keuzes voor het Flevoland van de toekomst. Een Flevoland waarin de (inter)nationale doelen zijn gerealiseerd. De vraag is dan ook: hoe ziet het Flevoland van de toekomst er uit? Hoe zorgen we ervoor dat onze provincie ook voor de Flevolandse van 2050 een prettige omgeving is om in te wonen? Vanuit dat perspectief, het Flevoland van 2050, moeten we de keuzes maken voor de instrumenten die komende jaren moeten worden ingezet.

In hoofdstuk 1 beschreven we de drie pijlers van brede welvaart: economisch kapitaal, natuurlijk kapitaal en sociaal kapitaal. Ook besteedden we aandacht aan de rol van de provincie in het bewaken en stimuleren van een evenwichtige ontwikkeling van deze drie pijlers. Die rol geeft richting aan de regionale belangen en zien we dan ook terug in elk van de vier opgaven. Elke opgave heeft elementen van economische versterking, ecologische versterking en sociale versterking. Deze elementen hangen ook met elkaar samen; zij vormen als het ware de rode draden door alle opgaven. Kortom: je kunt de transitieopgaven niet

los van elkaar zien en zult ze ook in samenhang moeten oppakken.

De omstandigheden (nieuwe techniek en/of andere ontwikkelingen) kunnen veranderen, waardoor nieuwe kansen ontstaan of juist belemmeringen optreden. In de sterk samenhangende opgaven trekken we op met andere overheden en belanghebbenden. Daardoor kan een kleine verandering in één opgave of bij één samenwerkingspartner, invloed hebben op meerdere opgaven.

Om hiermee te kunnen omgaan is een benadering nodig die voortdurend zoekt naar mogelijkheden en kansen, terwijl de doelstellingen voor ogen worden gehouden. Die benadering moet de doelstellingen voor de lange termijn (de 'stippen op de horizon') koppelen aan acties op korte termijn. No-regret maatregelen die direct zichtbaar en beleefbaar zijn. Een provincie die in samenspraak met de gebiedspartners meebeweegt, bijstuurt en de best passende samenwerkingen zoekt. Continu samen (binnen én buiten) zoeken naar de best mogelijke synergie met andere opgaven. Waar kan een transitieopgave meeliften met en waarde toevoegen aan andere opgaven?

Dit vraagt om continue regie en prioritering in projecten en activiteiten, op de inzet van mensen en middelen en op de rol van de provincie. Het vraagt ook om het loslaten van 'blauwdrukdenken' en een A-tot-Z planmatige aanpak. En om vertrouwen dat samen met de gebiedspartners de goede keuzes worden gemaakt. Deze andere aanpak heeft ook gevolgen voor de specifieke rollen van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten en het samenspel tussen beide bestuursorganen. Hierover meer in hoofdstuk 4.

Rol in de ruimte

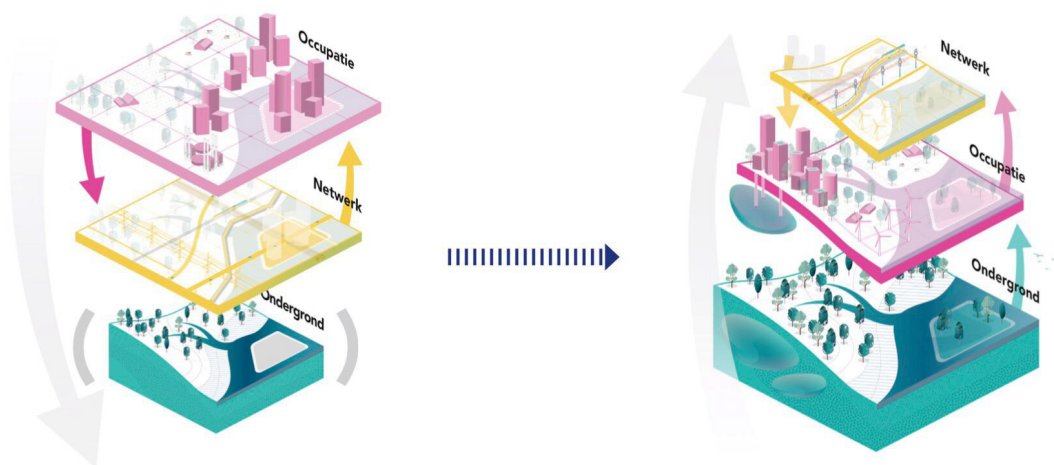
Provincies hebben een belangrijke rol in de ruimte. De taken rondom ruimtelijke ordening gaan over

zaken als wonen, mobiliteit, recreatie, cultuur en regionale economie, maar ook over het water, milieu, landschap, natuur en agrarische zaken. De rol in de ruimte is aan het veranderen. Enerzijds door de grote maatschappelijke opgaven die de transitie met zich meebrengen. Anderzijds door veranderende opvattingen over de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland (onder meer de Kamerbrief Water en Bodem sturend, november '22). Hierin zet het kabinet een grote stap in de centrale regierol van het Rijk via de Wet versterking regio volkshuisvesting en bij stedelijke ontwikkelingen (o.a. bij NOVEX ontwikkelingen), waarin structurende keuzes worden gebaseerd op de sturing van water en bodem (adviezen Deltacommissaris en Remkes). Door deze benadering verschuift de manier van sturing in de ruimte. Niet langer zijn wonen en werken bepalend voor de aanleg van netwerken en infrastructuur, zonder rekening te houden met bodem of water². De aanleg van netwerken en infrastructuur kan in de toekomst steeds meer als stuurmiddel worden benut voor keuzes waar toekomstbestendig wonen en werken mogelijk is.

De provincies maken hierover via het Interprovinciaal Overleg (IPO) in gezamenlijkheid afspraken met

het Rijk. Hierin spelen de scheve bekostiging van opgaven en de scope van taken van de provincies een centrale rol. De Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) stelt in haar rapport Rust-Reinheid-Regelmaat, dat de huidige bestuurlijk-financiële verhoudingen volledig zoek zijn door een disbalans tussen taken, organisatie, bevoegdheden en bekostiging bij decentrale overheden. Er is een toenemende last van uitvoering van Rijksbeleid. Bovendien zijn de uitgaven gestegen als gevolg van het toegenomen belang van regionale samenwerking en heeft de provincie een beperkt instrumentarium beschikbaar om grote meerjarige opgaven zoals klimaat en woningbouw te sturen en te bekostigen. Verder zijn de onderlinge discussies tussen instituties niet meer productief door een beperkte opvolging van gemaakte spelregels tussen overheden.

Deze combinatie van beperkte middelen en een cruciale rol in grote, langjarige opgaven als woningbouw, klimaat en energie, adaptatie en verduurzaming dwingt Flevoland om stevige keuzes te maken en nieuwe manieren van werken te vinden.

Heden: ligging van netwerken en occupatie voornamelijk op basis van economische en technologische logica. Ondergrond speelt nauwelijks meer een rol.

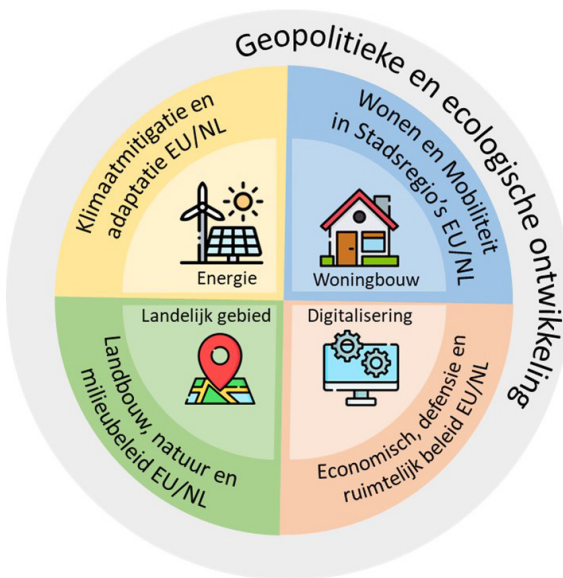
Toekomst: ligging van netwerken en occupatie beredeneerd vanuit de ondergrond. Energy-oriented development o.b.v. het principe 'bodem & water leidend'. Een sturend middel voor occupatie en netwerken.

2 De lagenbenadering is overigens niet iets heel nieuws. Het is in feite een terugkeer naar de wijze waarop Nederland in het verleden met gezond verstand is ontwikkeld; meer rekening houdend met de 'basis'. Pas na de oorlog werd vooral de economie het uitgangspunt voor de ruimtelijke ontwikkeling. De problemen doen zich dan ook vooral voor in de recentere groeigebieden. Daarnaast heeft klimaatverandering de laatste jaren voor problemen gezorgd.

Provinciale urgentie: keuzeruimte

Hoe zorgen we voor robuuste keuzes? Waar zitten onze vrijheidsgraden? Hoe zorgen we ervoor dat de realisatie van de Europese en nationale verduurzamingskeuzes maximaal aansluit bij onze eigen strategische keuzes voor het Flevoland van de toekomst? Hoe prioriteren we de grote stapeling van (inter)nationale programmering in onze ruimtelijke puzzel? Hoe behouden we het vertrouwen in instituties en de politieke legitimatie van onze Flevolandse inwoners?

We zien op een viertal transitieopgaven de noodzaak om positie in te gaan nemen. Geopolitieke en ecologische ontwikkelingen drukken op de Brusselse en Haagse agenda's. Denk aan de urgentie voor energieautonomie binnen het klimaatbeleid, voedselzekerheid binnen het landbouwbeleid, leefbare stadsregio's binnen de stedelijke ontwikkeling en het verzilveren van de kansen die de technologische en digitale ontwikkelingen bieden (werkgelegenheid, innovatie).

Om scherpe keuzes te maken voor een regionale invulling van de Europese en nationale (verplichte) doelen is het belangrijk dat Flevoland de komende jaren een antwoord weet te formuleren op de 'hoe-vraag':

- **Hoe spelen we in op de energie opgave?:** Keuzes in de energie-transitie gaan over een betrouwbare, betaalbare en duurzame energievoorziening waarmee de klimaatdoelen worden gerealiseerd en de gewenste economische en woningbouwontwikkelingen worden gefaciliteerd. Innovatieve oplossingen en slim sturen van vraag en aanbod, uitwisseling en opslag van energie (elektriciteit en warmte) zijn hier onderdeel van. De huidige netcongestie vormt een serieuze bedreiging voor de ontwikkelambities. Maar met toepassing van marktrijpe technologie en maatwerk kan - vooruitlopend op uitbreiding van de netcapaciteit op middellange termijn - ontwikkelruimte worden gecreëerd. Een koploperspositie in de transitie creëert banen en een goed vestigingsklimaat voor bedrijven en instellingen in de cleantech. Het vraagt om ontwikkel- en experimenteer-ruimte en een ecosysteem met een passend opleidingsaanbod (inclusief bij- en omscholing) en carrièreperspectief op mbo, hbo en wo-niveau.
- **Hoe spelen we in op de woningbouwopgave?:** Binnen de verstedelijkingsopgave zijn keuzes nodig in de toegankelijkheid van de woningmarkt. Dit gaat bijvoorbeeld om ruimte voor aandachtsgroepen die voortkomen uit vergrijzing, individualisering en migratie. Maar ook keuzes in kansengelijkheid in woonruimte, vervoer of sport en in sociale cohesie door inzet op welzijn, verbinding of culturele identiteit. De bouw van woningen moet worden gecombineerd met het bouwen aan een vitale samenleving. Tot slot zijn er natuurinclusieve keuzes te maken. Deze keuzes kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op klimaatmitigatie en waterveiligheid of beschikbaarheid van drinkwater, maar ook gericht zijn op een circulaire groei van de bouwsector of een agro-bouw ecosysteem.
- **Hoe spelen we in op de opgave landelijk gebied?:** Keuzes rondom de transitie van het landelijk gebied gaan over de landbouw- en voedseltransitie, biodiversiteitsherstel en klimaatmitigatie en

over beperking en vastlegging van broeikasgassen. Hierbij spelen natuurinclusieve keuzes zoals de sturing van bodem en water een rol bij ruimtelijke vraagstukken voor een toekomstbestendige leefomgeving in de boven- en ondergrond, op het land en het water. Sturing kan worden gegeven op de nieuwe sociaal-economische kansen in het landelijk gebied die voortkomen uit de nieuwe relatie tussen stad en platteland en de ontwikkelende stadregio's.

- **Hoe spelen we in op de digitaliserings-opgave?:** Keuzes in de digitale transitieopgave gaan over de inzet op de sociaal-economische kansen die een 'Smart Economy' biedt en in welke mate we als virtuele overheid een rol kunnen nemen in het bevorderen van stabiliteit en veiligheid in de fysieke leefomgeving. Hoe kunnen globalisering en technologische ontwikkeling bijdragen aan het faciliteren van toekomstbestendige groei?

In de Strategische Agenda Flevoland heeft de regio met het Rijk hierover al een aantal afspraken gemaakt (zie bijlage). Maar er valt nog heel veel te kiezen. Hieronder geven we een korte beschrijving van elke transitieopgave. Per opgave worden de (inter)nationale langetermijn doelen benoemd en worden mogelijke keuzes beschreven voor elk van de drie pijlers van brede welvaart: economische versterking, ecologische versterking en sociale versterking.

Energie

(Inter)nationale doelen

De aanleiding voor de energietransitie is het beperken van de klimaatverandering.

Wereldwijd is afgesproken (**Klimaatakkoord Parijs 2015**) de opwarming van de aarde te beperken tot maximaal 2 graden Celcius, met een beperking tot 1,5 graden Celcius als streven.

In de **Europese Green Deal** en de EU-klimaatwet is vastgelegd dat de uitstoot van broeikasgassen, zoals

CO₂, in 2030 minstens 55% lager moet zijn dan in 1990, en in 2050 tot 0 moet zijn teruggebracht.

Ook de Nederlandse **Klimaatwet** en het regeerakkoord leggen deze reductiedoelstellingen vast.

Flevolandse context

Klimaatveranderingen en geopolitieke verhoudingen hebben de afgelopen jaren geleid tot een hoge urgentie om de energievraag te beperken en gezamenlijk te komen tot autonome productie en opslag van duurzaam opgewekte energie, om de beschikbaarheid en betaalbaarheid voor Flevoland te kunnen blijven garanderen. Met onze bestaande en geplande windparken, aangevuld met de zonnedaken en zonnenvelden, is Flevoland koploper in Nederland voor de opwek van duurzame energie op land. Provinciebreed hebben gemeenten, waterschap, netbeheerder en provincie samen met de maatschappelijke partners de Regionale Energiestrategie Flevoland opgesteld (**RES 1.0**). De Flevolande Energie Agenda (**FEA**) is opgericht, waar bedrijfsleven, onderwijs en overheid zijn begonnen met samenwerking op energiegebied. De samenwerking in RES- en FEA-verband is een goede basis om de komende jaren op voort te bouwen en invulling te geven aan de opgave Energie. Met het Energie Expertisecentrum Flevoland (**EEF**) helpen wij ondernemers, non-profit organisaties en energiecoöperaties in Flevoland bij de ontwikkeling en realisatie van hun duurzame energie- en energiebesparingsprojecten.

Op dit moment wordt Flevoland geconfronteerd met congestie op het hoogspanningsnet van TenneT. Dit werkt direct door op de regionale elektriciteitsnetten van Liander. De consequentie is dat nieuwe bedrijven op dit moment geen netaansluiting krijgen en bestaande bedrijven hun aansluiting niet kunnen uitbreiden. Ook nieuwe woongebieden (woningen en bijbehorende maatschappelijke voorzieningen) kunnen niet zonder meer worden aangesloten op het elektriciteitsnet.

De netbeheerders werken samen met de provincie en de gemeenten aan het oplossen van de congestie en het uitbreiden van de netcapaciteit. Daarnaast vraagt de energietransitie regionaal en lokaal om een aangepast energiebeheer en toepassing van Smart Grid-innovaties. Slim sturen van vraag en aanbod, uitwisseling, omzetting en opslag van energie maken hier onderdeel van uit. Op de korte en middellange termijn zijn maatwerkoplossingen en innovaties noodzakelijk omdat de realisatie van de noodzakelijke netcapaciteit tot 2029 kan duren. Deze maatwerkoplossingen vragen om regelruimte en extra personele inzet.

Er zijn diverse marktpartijen die in Flevoland aan de slag willen met het realiseren van batterijopslag, waterstoffaciliteiten en/of *Slimme Energie HUB's*. De Maximacentrale wordt voorbereid op het gebruik van waterstof voor de productie van elektriciteit. Lokale productie van waterstof, ombouw van luchtvaart en scheepvaart naar waterstof en aansluiting op de waterstofbackbone geven een wenkend perspectief voor een waterstofeconomie in Flevoland. Dit biedt

met juiste facilitering en stimulering tevens mogelijkheden voor een nieuw economisch cluster en extra werkgelegenheid in de provincie.

De energietransitie is een forse opgave die een zeer grote inzet aan arbeid vraagt. Denk daarbij aan de aanpassing en uitbreiding van de energie-infrastructuur (elektriciteit- en warmtenetten), verduurzaming van vrijwel alle woningen (isolatie en warmtevoorziening), uitbreiding van het netwerk van laad- en vulpunten voor duurzame mobiliteit en ontwikkeling en onderhoud van opwek en opslagprojecten. Daarnaast zijn er veel dienstverlenende en innovatieve bedrijven nodig die helpen bij het slim organiseren en managen van het toekomstige energiesysteem. Dit vraagt in de gehele keten een doorontwikkeling van kennis en vaardigheden en een continue instroom van nieuwe mensen. Intensieve samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven en overheid moet ervoor zorgen dat werken in de energietransitie aantrekkelijk is, er voldoende mensen worden opgeleid en er voldoende carrièreperspectief is.

Suggesties voor economische versterking:

- Extra inzet van capaciteit en middelen voor de **aanpassing en uitbreiding van de netinfrastructuur** voor het oplossen van de congestie en uitbreiding van de netcapaciteit. Daarmee kan de energievoorziening de gewenste economische en woningbouwontwikkelingen faciliteren en tevens voorzien in de verduurzaming van bestaande woon- en werkgebieden. Daarmee blijft economische ontwikkeling in Flevoland mogelijk. Dit is een belangrijke vestigingsfactor.
- Stimuleren en mogelijk maken van (grootschalige) **opslag (batterij, waterstof en warmte) en slimme energie HUB's**. Daarmee kan vraag en aanbod van duurzame energie op dag-, week- en seizoenbasis worden gebalanceerd. Door het zoveel mogelijk sluiten van lokale energiekringlopen op en tussen bedrijventerreinen en woongebieden wordt het net bovendien ontlast en de energiezekerheid vergroot. Hierbij is het voor initiatiefnemers wenselijk dat er een duidelijk afwegingskader wordt opgesteld vanuit ruimtelijke ordening en het energiesysteem.
- Inzetten op een koploperpositie in de **waterstofeconomie**, een lobby voor de versnelde aansluiting van Flevoland op de nationale waterstofbackbone, een gezamenlijke waterstofvisie en -strategie met de gebiedspartners (overheden en bedrijfsleven) het bieden van experimenteerruimte en realisatie van voorbeeld-waterstofprojecten en conceptontwikkeling onder andere met betrekking tot het overschakelen van bedrijfsprocessen en transportketens.
- **Extra capaciteit voor EEF** om ondernemers, non-profit organisaties en energiecoöperaties te ondersteunen bij energiebesparing en energieopwek.

Suggesties voor sociale versterking:

- Samen met de gemeenten verkennen van de noodzaak en de mogelijkheden voor een regionaal publiek warmtenetbedrijf en realisatie van voorbeeldprojecten voor **publieke collectieve warmtevoorziening**. Daarmee wordt ingespeeld op de nieuwe warmtewet. Met een publieke warmtevoorziening in nieuwe en bestaande woongebieden worden de belangen van/betaalbaarheid voor bewoners geborgd en worden de duurzaamheidsdoelen bewaakt. Regionale samenwerking kan leiden tot het optimaliseren van het organisatiemodel en schaalgrootte.
- Expertisecentrum en place making voor een **campusontwikkeling** om een ecosysteem te creëren voor om- en bijscholing in de energietransitie (MBO, HBO en WO). Dit samen met bedrijven, onderwijs- en onderzoeksinstituten en gemeenten. Deze ontwikkeling van **Human Capital** is tevens een impuls voor het vestigingsklimaat van bedrijven in de cleantech-economie en een belangrijke randvoorwaarde om de voor de energietransitie benodigde 'handen en hoofden' in de regio beschikbaar te hebben.

Suggesties voor ecologische versterking:

- Beperken van de footprint van de energietransitie door in te zetten op **verantwoord en circulair gebruik van materialen** (recycling windturbines/composieten cluster NOP)
- Landschappelijke inpassing/natuurinclusief realiseren van energieopslag en -productie (batterijopslag, waterstofproductie)
- Reductie van CO₂/klimaatdoelstellingen meekoppelen met verbeteren luchtkwaliteit, beperken stikstof en fijnstof-emissies (landbouw en mobiliteit).

Woningbouw

(Inter)nationale doelen

Het Rijk zet in op 900.000 woningen tot en met 2030 en afgesproken is dat circa 40.000 woningen daarvan in Flevoland gerealiseerd worden.

Flevolandse context

Er zijn provincies die in absolute aantallen veel meer woningen bouwen dan Flevoland, maar in relatieve zin is Flevoland al jaren met afstand koploper. In 2022 groeide de woningvoorraad met 1,6%, terwijl dat in de andere provincies tussen 0,6-1,1% ligt. Tot en met 2030 groeit de Flevolandse woningvoorraad met ca. 20% en tot en met 2050 rond de 45%. Dat maakt het juist in Flevoland belangrijk om niet de woningbouw voorop te stellen, maar de vraag: hoe bouwen we aan een vitale samenleving? We hebben in onze gesprekken met gemeenten en woningcorporaties gemerkt dat iedereen zich met deze vraag bezighoudt. Hoe zorgen we dat er voldoende werkgelegenheid is voor onze groeiende bevolking (in 2050 meer dan 700.000 inwoners)? Hoe zorgen we ervoor dat de bereikbaarheid op orde is? Kan extra werkgelegenheid de uitgaande/inkomende pendel meer in evenwicht brengen? Hoe zorgen we dat Flevoland een provincie is 'waar het fijn is om te leven'? Hoe zorgen we dat woningen en bedrijven aangesloten kunnen worden op het elektriciteitsnet? Hoe zorgen we dat er meer

geschikte woningen en voorzieningen zijn voor mensen die zorg nodig hebben? We zijn hiervoor al een aantal onderzoeken gestart waarvan de resultaten in 2023 beschikbaar komen. We maken hierbij gebruik van digitale beslisinformatie.

Maar er zit nog een derde laag in de woningbouw in onze provincie: in 2050 moet onze samenleving klimaatneutraal, energieneutraal, circulair en natuurinclusief zijn. Dat vereist disruptieve innovaties waarin Flevoland zowel de nationale proeftuin als het opleidingsinstituut kan zijn, met de nieuwe werkgelegenheid die daarbij hoort. Zo werken we voor biobased bouwen aan het concept Van Land Tot Pand (in februari beloond met een NGF-subsidie), waarin we met boeren naast voedsel ook vezels gaan telen. Deze vezels worden in nieuwe Flevolandse fabrieken tot bouwmaterialen gemaakt en vervolgens in nieuwbouwwoningen worden verwerkt. Dat is een ketenaanpak waarin nog heel veel geïnnoveerd én geschoold moet worden. Ook de energietransitie en smart mobility betekenen dat we op een andere manier moeten gaan bouwen. Daarnaast verandert de voedselvoorziening van steden, met kortere ketens en meer plantaardige eiwitten. Het jaar 2050 klinkt nog ver weg, maar de forse koerswijzigingen moeten de komende vier jaren worden ingezet. Deze koerswijzigingen bieden kansen om in Flevoland nieuwe werkgelegenheid te creëren en kenniscentra te ontwikkelen.

Suggesties voor economische versterking:

Versterken van de uitvoeringskracht door met medeoverheden, uitvoeringsorganisaties en marktpartijen afspraken te concretiseren (via SAF, zie H.1) in valorisatie (maatschappelijk vertalen) en kapitalisatie (opschalen als business modellen) van kennisclusters in metropolitane vraagstukken:

- **Biobased bouwen** (Natural Pavilion),
- **Stedelijke voedselvraagstukken** (FlevoCampus),
- **Smart Mobility** (MITC),
- Circulaire infrastructuur (Bruggencampus).

Dat we met vitale coalities op dat niveau succesvol kunnen zijn bewijst het feit dat het Rijk in februari 2023 vier Nationaal Groeifondsaanvragen vanuit Flevoland (voor biobased bouwen, decentrale waterzuivering, bruggencampus en digitalisering) heeft toegekend.

Suggesties voor sociale versterking:

Versterken van de uitvoeringskracht door een 'bottom-up' aanpak met de samenleving. Permanente dialoog inrichten met het maatschappelijk veld, (agrarische) ondernemers en inwoners om communities, coöperaties en alternatieve samenwerkingsvormen gericht op maatschappelijke opgaven, sociale initiatieven of democratische legitimatie te faciliteren, te verenigen en te versterken. Specifiek kan worden gedacht aan het versterken van ontwikkelingen rondom **woon-, zorg- en energiecoöperaties**. Tegelijkertijd maakt de ontwerp Wet versterking regie volkshuisvesting duidelijk dat van de provincie ook keuzes en regie gevraagd worden.

Suggesties voor ecologische versterking:

Niet alleen in het landelijk gebied, maar ook in het stedelijk gebied kan nog veel winst worden geboekt in het **natuurinclusiever** maken van gebouwen en buurten. De recent uitgevoerde Groene Stad Challenge heeft inzichtelijk gemaakt hoe elke buurt in Flevoland er nu voor staat. Maar het biedt ook aanknopingspunten om samen met inwoners de buurten nog groener te maken.

Landelijk gebied

(Inter)nationale doelen

In de **Europese Green Deal** wordt de ambitie geformuleerd van een landbouw die geen schade meer toebrengt aan bodem en water.

Nederland heeft in 2018 besloten de landbouwtransitie in te zetten, met als doel in 2030 koploper te zijn in de kringlooplandbouw. Het Rijk werkt aan een Landbouwakkoord, dat in de eerste helft van

2023 is voorzien. Flevoland bekleedt in Nederland en Europa een sleutelpositie in de Natte As: de grote verbindingszone van natte natuurgebieden van zuidwest naar noordoost Nederland, die van internationaal belang is voor diverse beschermde soorten en leefgebieden. Dit belang is onder meer vastgelegd in de aanwijzing van de Flevolandse Natura 2000-gebieden. De regionale (Flevolandse) doelen voor natuur, stikstof, water en klimaat in het **Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG)** hebben betrekking op het landelijk gebied.

Flevolandse context

Binnen de regio wordt met gebiedspartners gewerkt aan een actieplan bodem en water, de biodiversiteitsaanpak (waaronder de groenblauwe dooradering), de Flevolandse Aanpak Stikstof, Programma Natuurinclusief, Landbouw Meerdere Smaken, het gebiedsproces bodemdaling en de bossenstrategie. Dit zijn provinciale bouwstenen voor het programma voor het landelijk gebied. Uiterlijk 1 juli 2023 levert de provincie de eerste versie van het provinciaal gebiedsprogramma landelijk gebied (PPLG) aan als

‘offerte’ aan het rijk. Conform de Wet stikstofreductie en natuurverbetering, is het gebiedsplan Stikstof hiervan een onderdeel. Het PPLG van Flevoland maakt deel uit van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) waarin Europese verplichtingen op het gebied van natuur (oa N2000 en stikstofnormeringen), water (Kaderrichtlijn Water en Nitraatrichtlijn) en klimaat (terugdringen broeikasgassen als gevolg van landbouw en landgebruik) nationaal zijn geprogrammeerd.

Suggesties voor economische versterking:

Versterken van de uitvoeringskracht door met medeoverheden, uitvoeringsorganisaties en marktpartijen afspraken te concretiseren (via SAF) in valorisatie en opschaling van kennisclusters zoals:

- **Boerderij van de Toekomst** als onderzoeks- en innovatiecentrum naar circulaire en natuurinclusieve plantaardige teelt op klei
- **Food Forum** als ontmoetingscentrum voor metropolitane voedselvraagstukken, eiwittransitie en biobased bouwmaterialen
- De ontwikkeling van nieuwe innovatiehubs voor landbouwinnovaties zoals **smart farming** en korte ketens.
- **Kennis- en innovatieagenda Van 't Land** gericht op duurzaam grondgebruik in de vorm van technische en ecologische landbouwinnovaties.
- **Experimenteergebied kringlooplandbouw**, waaronder het experiment ‘samenwerking tussen akkerbouw en veehouderij’. We werken hierbij aan een betere benutting van mest in de kringloop van stal tot perceel.

Suggesties voor sociale versterking:

Versterken van de uitvoeringskracht door een ‘bottom-up’ aanpak met de samenleving. Permanente dialoog inrichten met het maatschappelijk veld, (agrarische) ondernemers en inwoners om communities, coöperaties en alternatieve samenwerkingsvormen gericht op maatschappelijke opgaven, sociale initiatieven of democratische legitimatie te faciliteren, te verenigen en te versterken. Specifiek kan gedacht worden aan:

- het versterken van de rol van de Agro Expert Raad en de wens om tot gebiedsgerichte uitvoering te komen met een **Agro Actie Raad**.
- Gezamenlijk ontwikkelen voor nieuwe doelen en verdienmodellen: de ontwikkeling en toepassing van sturingsmechanisme: **KPI-Methodiek Akkerbouw** en duurzaam businessmodel: **Collectief Teeltplan Flevoland**
- **Eiwittransitie**: ontwikkelen van productieketens met plantaardige eiwitten, voortbouwend op **Food Forum** en **Flevo Campus** (kenniscentrum voor metropolitane voedselvraagstukken)
- Organiseren Flevolands netwerk **Agroforestry**
- Deelname in **Actieplan Bodem en Water**: verbindende netwerk voor een gezonde bodem en schoon water binnen een toekomstbestendige landbouw.

Suggesties voor ecologische versterking:

- Versterken **groenblauwe dooradering** voor vergroten biodiversiteit, waaronder natuurinclusieve wegbermen, natuurvriendelijke oevers en dijken en aanleggen van landschapselementen (houtwallen, heggen, etc.)
- Aanleggen van **buffer- en overgangszones** bij/rondom natuurgebieden, zoals akkerranden, (nieuwe) natte natuur en ander agrarisch gebruik
- Stimuleren van **agrarisch natuur- en landschapsbeheer**, dat (ook) bijdraagt aan natuurinclusieve akkerranden, soortenbeheer/akkervogels
- Aanleggen/revitaliseren van bossen als onderdeel van de **bossenstrategie**
- Aanleggen van **voor- en achteroevers** bij dijken, zoals bij Oostvaardersoever en IJsselmeerdijk

Digitalisering

(Inter)nationale doelen

Eén van de belangrijkste prioriteiten van de Europese Commissie is de digitale transitie. Het doel hiervan is mensen en bedrijven in Europa optimaal te laten profiteren van digitale technologie en zoveel mogelijk bij te dragen aan een klimaatneutraal Europa in 2050. De concrete ambities zijn benoemd in het door de Europese Unie opgestelde “Digitaal kompas 2030”:

- Een digitaalvaardige bevolking; minimaal 80% van de bevolking beschikt over digitale basisvaardigheden en 20 miljoen ICT specialisten hebben een baan.
 - Een goed presterende digitale infrastructuur; supersnel internet (gigabit) voor iedereen binnen 10 jaar.
 - De digitale transformatie van bedrijven; gebruik van clouddiensten, AI en big data door 75% van de EU bedrijven.
 - De digitalisering van overheidsdiensten; de essentiële overheidsdiensten zijn 100% online.
- Maar ook de geopolitieke ontwikkelingen leiden tot extra aandacht voor digitale weerbaarheid in de wereldwijde cyber-strijd.

Ook het Nederlandse kabinet heeft de digitale transitie prominent benoemd in het coalitieakkoord en een coördinerend bewindspersoon voor digitalisering ingesteld. De regering heeft vier pijlers benoemd: fundamenteel, overheid, samenleving en economie.

Waar digitalisering voorheen vooral als een hulpmiddel in de uitvoering werd gezien, is het door deze sterke aandacht een bestuurlijk thema geworden.

Flevolandse context

In ongekend korte tijd heeft de informatietechnologie zich ontwikkeld tot een prominent en zelfs onmisbaar onderdeel van ons bestaan. Contacten met vrienden via sociale media, het navigatiesysteem in de auto, informatie opzoeken, een reis boeken, thuiswerken; het speelt een rol in alle facetten van ons leven en is daaruit haast niet meer weg te denken. En de ontwikkelingen gaan razend-snel verder. Het is duidelijk: de informatietechnologie is dé productiefactor van de toekomst, onmisbaar voor economische ontwikkeling. Naast de verbindingen over de weg, het spoor, het water, is het belang van de digitale snelweg stormachtig gegroeid. Het is de infrastructuur van de toekomst. Daarbij heeft Flevoland een uitstekende uitgangspositie; het ligt dicht bij de bron (de belangrijkste transatlantische kabelverbinding) en beschikt als enige volledig ‘verglasde’ (100% glasvezeldekking) provincie van Nederland over een ongeëvenaard distributienetwerk.

Het is belangrijk om deze positie maximaal te benutten voor de grote transitieopgaven waarvoor onze provincie staat. Digitale technologie en data kunnen de sleutel zijn tot nieuwe oplossingen voor lastige vraagstukken. Daarbij kan voor de Energietransitie worden gedacht aan het oplossen van

netcongestie door slim sturen van vraag en aanbod van energie en het toepassen van smart grids.

Voor de Woningbouwopgave kunnen innovatieve digitale technologie en data bijvoorbeeld worden ingezet voor circulair bouwen, een agro-bouw ecosysteem, ondergrond en bovengrond in samenhang ontwerpen, bouwen met natuurinclusieve keuzes (water en bodem sturend), of het hanteren van slimme rekenmodellen bij het maken van verduurzamingskeuzes.

Digitale technologie en data zouden ten behoeve van de opgave Landelijk gebied kunnen worden ingezet voor de landbouw- en voedseltransitie, het biodiversiteitsherstel, het uitwerken van scenario's voor de impact van klimaatmitigatie maatregelen, het beperken, vastleggen en monitoren van broeikasgassen en fijnstof, de waterveiligheid, de beschikbaarheid van drinkwater en het monitoren van de luchtkwaliteit door metingen met sensoren.

Digitalisering kan ook worden gezien als de drijvende kracht achter een productieve en toekomstbestendige economie. Het biedt veel kansen voor ondernemers die vernieuwende producten en diensten willen ontwikkelen. Om digitalisering van

ondernemers te versnellen is publiek-private samenwerking essentieel. Er zijn veel landelijke en regionale publiek-private initiatieven die zich richten op digitalisering in het MKB. Uit een regio-scan digitalisering is inzichtelijk geworden dat er nog veel kansen liggen door meer samenhang en samenwerking te organiseren, waarmee ook een grotere en meer diverse groep in het MKB kan worden bereikt. Digitale werkplaatsen spelen daarin een belangrijke rol. Niet alleen voor ondernemers maar ook voor het onderwijs. Studenten worden ingezet om ondernemers te helpen en doen hiermee belangrijke praktijkkennis op.

Een andere heel wezenlijke bijdrage van digitalisering aan de transitieopgaven is dat het de keuzemogelijkheden voor de toekomstige inrichting 'zichtbaar' kan maken via digitale animatie. Een 'digitale tweeling' is de maquette van de toekomst. Het biedt de mogelijkheid om de gevolgen van bepaalde keuzes in het landschap te visualiseren. Juist waar het gaat om stevige ingrepen in de fysieke leefomgeving is het daarmee een zeer waardevol hulpmiddel bij de eigen keuzes, maar zeker ook om inhoud te geven aan participatie of om samenwerking te versterken.

Suggesties voor ecologische versterking:

Overheden zetten gezamenlijk in op de digitale tweeling van de leefomgeving. De virtuele inzichten helpen bij verstedelijkingsvraagstukken, materiaal- of bodempaspoorten en het inschatten van klimaatrisico's. Digitale ambities kunnen gebruik maken van de **pilot 3D Flevoland** of de samenwerking tussen overheden rondom **Digital Twin as a Service** (*maakt het mogelijk om afzonderlijke 'Digital Twin' omgevingen met elkaar te verbinden, recent beloond met een Nationaal Groeifonds subsidie*).

Suggesties voor economische versterking:

Digitale keteninnovaties in samenwerking met bijvoorbeeld DigiGO (Digitalisering Gebouwde Omgeving) kunnen via een **Digital Experience Center (DEC)** worden gefaciliteerd. Overheden, start-ups, bedrijven, kennisinstituten en scholen worden zo gestimuleerd in het vormgeven van de digitale innovatie en vaardigheden. Het kan een demo omgeving zijn maar er kan ook worden ingezet op daadwerkelijk met elkaar werken aan thema's als duurzaam bouwen, een toekomstig energiesysteem of innovatieve landbouw oplossingen.

Er zijn veel lokale en regionale initiatieven die aanbod creëren voor het MKB om hen te helpen met digitaliseren. Werken aan een regionaal '**ecosysteem**' van **initiatieven** die het MKB ondersteunen in de digitaliseringsopgave kan bijdragen aan het verhogen van de slagkracht, het voorkomen van dubbel werk en zo de digitalisering van het MKB versnellen.

Suggesties voor sociale versterking:

Om digitale veiligheid en regionale weerbaarheid te ontwikkelen bouwen we aan een **weerbaar digitaal fundament**: een wendbare, actieve, transparante en open overheid waarbij de mens centraal staat, met een betrouwbare dienstverlening en sterke informatiepositie.

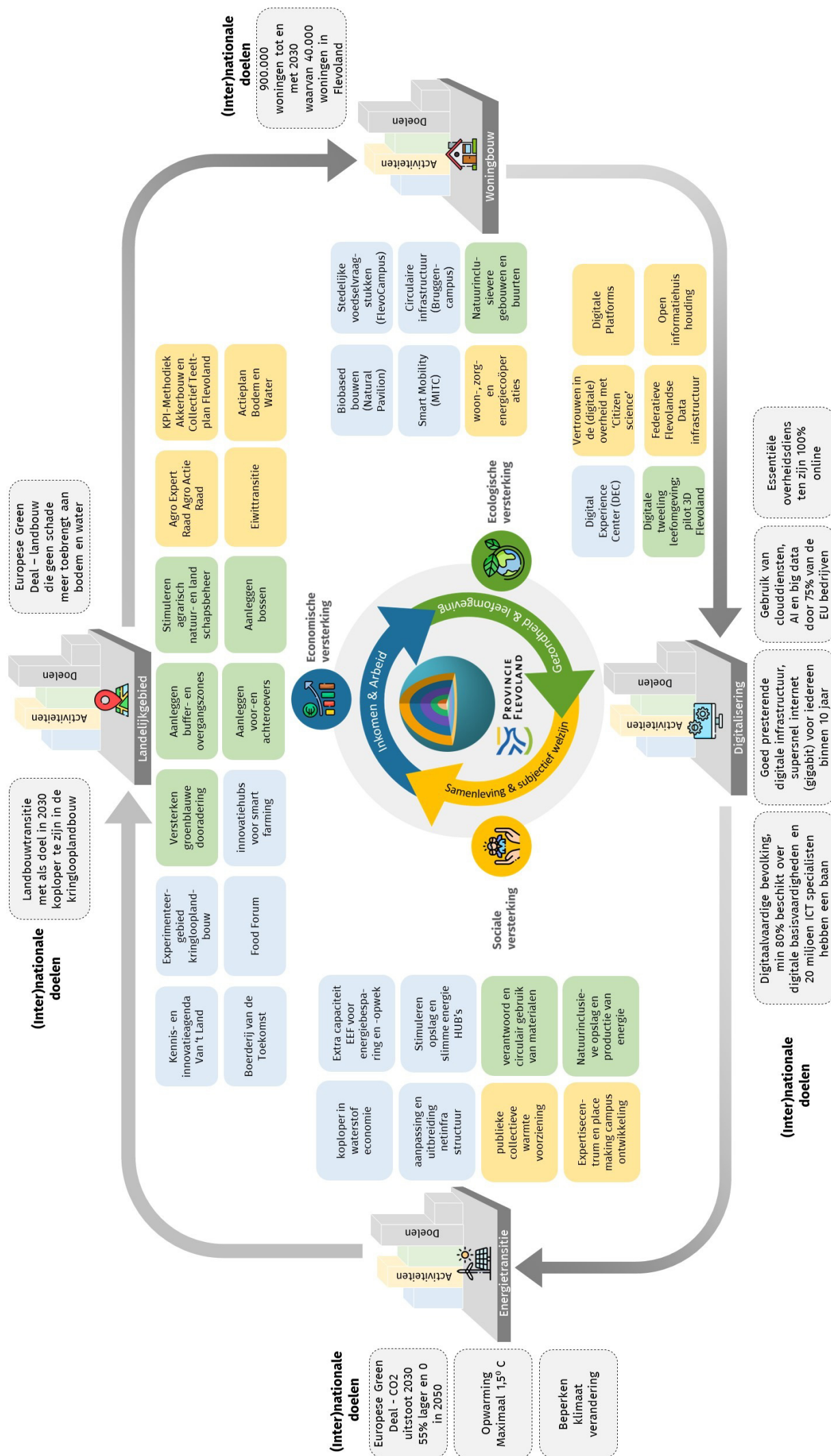
- Gekozen kan worden voor verdere versterking van de samenwerking met Flevolandse overheden door het werken aan een **Federatieve Flevolandse Data infrastructuur** om beter te kunnen samenwerken vanuit het gedachtegoed van de Omgevingswet, één overheid of bijvoorbeeld makkelijker data uit te kunnen wisselen voor de NOVEX gebieden.
- Het tijdig en adequaat kunnen afhandelen van verzoeken om informatie van burgers en organisaties vraagt een open informatiehuishouding. Een nog meer proactieve manier van het ontsluiten van informatie kan een belangrijke bijdrage leveren aan het versterken van het vertrouwen doordat er meer inzicht komt in het handelen en besluiten van de overheid.
- Digitale platforms kunnen bijdragen aan regionale sociaal-economische versterking door inwoners, professionals en het MKB buiten het eigen dorp of de stadskern met elkaar te verbinden. Ze kunnen alternatieven bieden bij tekorten in publieke dienstverlening, een deeleconomie stimuleren, korte ketens creëren of de sociale cohesie versterken.
- De directe betrokkenheid van burgers bij de ingrijpende maatschappelijke vraagstukken is van belang voor het creëren en in stand houden van het vertrouwen in de (digitale) overheid. Met behulp van "**Citizen science**" kunnen burgers een bijdrage leveren aan dataverzamelingen voor beleidsontwikkeling en monitoring van beleid op bijvoorbeeld luchtkwaliteit. Een **digital experience center** zou ook hier een mooie facilitator voor kunnen zijn.

Meer informatie:

[Adviesrapport Rust-Reinheid-Regelmaat, Raad voor het Openbaar Bestuur](#)

[Rli-rapport ziet belangrijke rol provincies in ruimtelijke opgaven \(ipo.nl\)](#)

[Kamerbrief over rol Water en Bodem bij ruimtelijke ordening](#)

4. Consequenties nieuwe rollen

Dat onze samenleving te maken heeft met een aantal complexe (inter-)nationale maatschappelijke vraagstukken van ongekeerde omvang, is in de hoofdstukken hiervoor beschreven. Het zijn stuk voor stuk vraagstukken waarvoor de oplossing op regionale schaal wordt gezocht. De onderlinge samenhang en de complexiteit maken dat die zoektocht alleen succesvol kan zijn wanneer alle betrokken partijen -Rijk, provincies, gemeenten, maatschappelijke partijen, bedrijven en bewoners-samenwerken. Daarbij is een sleutelpositie weggelegd voor de provincie. Als verbinder tussen het Rijk en de regio zal de provincie de schakel moeten zijn tussen alle betrokken overheidslagen, en ook tussen de overheden en burgers en maatschappelijke organisaties in de regio.

De nieuwe rol die van de provincies wordt verwacht (ie ook H.2) stelt andere eisen aan de manier van werken van de eigen organisatie. Het vraagt een andere benadering van hoe we ons werk doen en van wat we doen.

De regierol voor de provincie biedt kansen en wij zijn aan zet om hieraan inhoud te geven. Het verlangt een open uitnodigende houding, gericht op samenwerken, zowel extern met publieke en private partners als intern tussen de verschillende beleidsterreinen en eenheden. Op basis van gelijkwaardigheid, vanuit een gedeeld belang bij de aanpak van een vraagstuk. Het vraagt verder een continue afweging van de inzet van de provincie omdat de organisatie daarbij telkens een andere rol kan aannemen, afhankelijk van de vraag die op dat moment voorligt. En wat het vooral vraagt is een permanente gerichtheid op hoe we ons werk verder kunnen verbeteren. Hoe we leren van nieuwe inzichten of eigen ervaringen. Kortom, dat we een 'lerende organisatie' zijn.

Opgavegericht werken en de bestuursstijl

De provinciale organisatie is gestart met het veranderingsproces 'opgavegericht werken'. Opgavegericht werken is geen doel op zichzelf, maar een middel om maximaal van betekenis te kunnen zijn in een snel veranderende omgeving. Kenmerken van die andere werkwijze zijn:

- dat de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken (de opgaven) het uitgangspunt zijn. Een integrale benadering waarin specifieke vraagstukken (de opgaven) de integrerende factor vormen;
- dat de provincie deze vraagstukken aanpakt samen met andere belanghebbenden die iets kunnen toevoegen aan de aanpak van concrete opgaven, op basis van gedeelde belangen. En dat betekent veel vaker co-creatie: het samen maken van en werken aan de oplossing in plaats van alleen de verplichte inspraakrondes;
- dat de provincie zoveel mogelijk ruimte geeft voor de uitvoering door op voorhand over de voorwaarden, doelen en oplossingsrichtingen open in gesprek te gaan met andere belanghebbenden, om zo te komen tot een gedeelde aanpak waarin ieder een eigen aandeel heeft;
- dat toegevoegde waarde het uitgangspunt voor de betrokkenheid van de provincie is; alleen daar waar de provinciale betrokkenheid ook echt van meerwaarde is, zal de provincie bijdragen.

Deze manier van werken stelt andere eisen aan het functioneren van de provincie als geheel. Het vraagt een andere werkwijze, een sturingsfilosofie in de geest van de Omgevingswet. Deze raakt zowel de rol van alle bestuursorganen (Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten, Commissaris van de Koning), als van de ambtelijke organisatie. En het vraagt vooral een goed en evenwichtig samenspel tussen kaderstelling en uitvoering. Vanuit het wederzijdse begrip dat beide belangrijk zijn; co-creatie is alleen

mogelijk als er voldoende ruimte wordt gelaten in de uitvoering, maar kaderstelling en controle zijn nodig voor de democratische legitimering.

Bestuurlijk-ambtelijk samenspel

De sturing van de organisatie vereist een goed bestuurlijk-ambtelijk samenspel. Provinciale Staten bepalen de kaders van het beleid en stellen middelen ter beschikking om de gestelde doelen te behalen. Gedeputeerde Staten en ambtelijke organisatie hebben voorts elk een eigen rol; Gedeputeerde Staten bepalen hoe de bestuurlijke doelen gehaald dienen te worden, de ambtelijke organisatie stuurt op de inzet van mensen en middelen. Provinciale Staten controleren het werk dat is verzet en de doelen die zijn behaald.

De inzet van medewerkers in een opgave kan wisselen naargelang de aard van de opgave zich ontwikkelt. Zo kan in de aanvang, bij het vormen van een samenwerkingsverband en het verkennen van de gezamenlijke opgave, andere expertise nodig zijn dan wanneer het moment gekomen is van de uitvoering van de afgesproken activiteiten. Dat vraagt een goed inzicht in de beschikbare kwaliteiten binnen de formatie en maximale flexibiliteit in de inzet daarvan. En ook een heel gerichte sturing op de verdere ontwikkeling van die kwaliteiten.

Versterking ambtelijke organisatie

Het opgavegericht werken stelt de nodige eisen aan de ambtelijke organisatie. Kwalitatief, om die verbindende rol op een goede manier te kunnen invullen. Maar ook kwantitatief, omdat de omvang en complexiteit van het werk verder toenemen. Dat heeft te maken met de groei van onze provincie (aantal inwoners), met ook mondigere inwoners, maar vooral met de extra werkdruk omdat intensieve samenwerking veel tijd en inzet vraagt. Daarnaast levert onder meer de trendmatige toename van het aantal WOO-verzoeken, zeker na de invoering op 1 mei 2022 van de Wet Open Overheid, een forse extra werkdruk op.

Inlopen achterstand formatie

Om een objectief inzicht te krijgen in de achtergronden van de hoge werkdruk, heeft een extern bureau in 2022 onderzocht hoe de formatieomvang en -lasten (zowel eigen medewerkers als inhuur) van onze provincie zich verhouden tot die van vergelijkbare provincies. De conclusie daarvan is dat de huidige totale formatielasten van onze provincie 11% lager zijn dan die van vergelijkbare provincies. Het illustreert dat er sprake is van een onderbezetting voor de reguliere werkzaamheden. Werk wordt op de lange baan geschoven door gebrek aan mensen, werkdruk neemt niet alleen toe maar ook de werkbeleving staat onder druk: er is nauwelijks tijd om het werk kwalitatief bevredigend uit te voeren. Het verhogen van de formatielasten is geen doel op zich, maar er zijn wel voldoende mensen nodig om de taken van de provincie te kunnen uitvoeren. Met de toegenomen vraag naar oplossingen, projecten en opgavegericht werken kan de huidige situatie in elk geval niet blijven voortbestaan.

Doorontwikkeling

Natuurlijk gaat het er vooral om dat de organisatie goed is toegerust voor de taken waarvoor zij zich gesteld ziet. En dat hangt zeker niet alleen af van de omvang van het ambtenarenapparaat. Het gaat ook om de manier van werken, om de kennis en vaardigheden van de mensen die onze organisatie vormen. Dat is 'het gezicht' van de provincie naar buiten en bepaalt hoe succesvol we onze provinciale rol invullen. Die kwaliteiten van de organisatie moeten goed aansluiten op waar de samenleving behoefte aan heeft. En dat verandert mee met de samenleving. Het vraagt voortdurende aandacht om te kunnen blijven voldoen aan de eisen van de tijd. Onder de noemer 'Doorontwikkeling organisatie' worden verschillende trajecten uitgevoerd om de organisatie daarvoor beter toe te rusten. Deze richten zich vooral op de cultuur en de manier van (samen)werken.

Verdiepende informatie:

[Eindrapport financiële en personele positie bij groei in Flevoland, april 2022, Cebeon](#)

5. De provinciale financiën

Inkomsten

De provincie voert haar taken uit met gemeenschapsgeld. Het grootste deel van de inkomsten bestaat uit 'vrij inzetbare' middelen, ook wel bekend als de 'algemene dekkingsmiddelen'. Daarnaast zijn er middelen die aan een specifiek doel zijn gekoppeld, zoals subsidies.

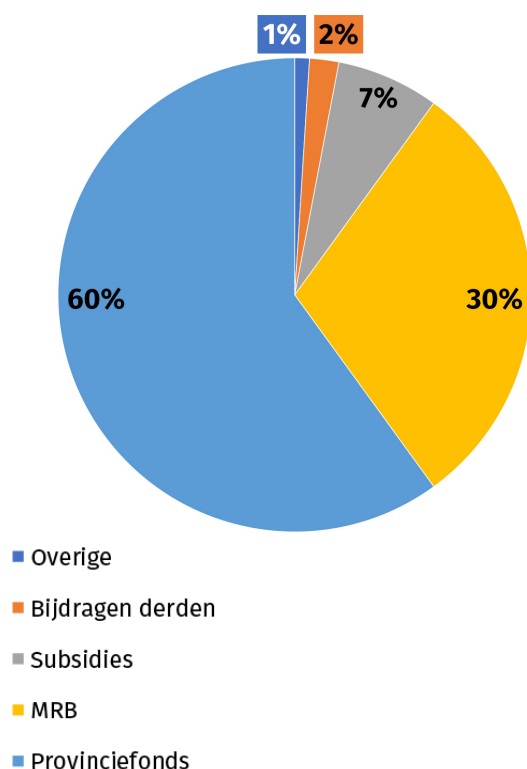
Algemene dekkingsmiddelen

- Uitkering Provinciefonds
- Provinciale belasting (opcenten op de motorrijtuigenbelasting)
- Overige inkomsten (zoals rentebaten, dividenden)

Specifieke dekkingsmiddelen

- Subsidies
- Bijdragen van derden

De jaarlijkse uitkering uit het provinciefonds en de provinciale belasting zijn samen ongeveer 90% van de inkomsten. Daarom zijn dat voor de provincie ook de belangrijkste inkomstenbronnen.

Per categorie volgt hieronder een korte toelichting, waarbij ook een schets wordt gegeven van de ontwikkelingen de komende jaren.

Uitkering Provinciefonds

De uitkering uit het Provinciefonds is een vrij besteedbare uitkering. Alle provincies ontvangen een deel van het fonds. Voor de verdeling wordt rekening gehouden met het aantal inwoners van een provincie, maar ook met de mogelijkheden die de provincies hebben om eigen inkomsten te genereren (belastingen en vermogensinkomsten). De omvang van het Provinciefonds groeit of krimpt jaarlijks mee met de ontwikkeling van de Rijksuitgaven. Dat wordt ook wel het 'samen de trap op en samen de trap af' principe genoemd. De uitkering voor Flevoland bedraagt in 2023 circa € 149 miljoen.

Doorontwikkeling financierings-systematiek

De huidige financieringssysteem (uitkering provinciefonds) en de maatregelen uit het coalitieakkoord van Rutte IV leiden tot onzekerheid over de financiële positie van provincies op langere termijn en daarnaast op korte termijn tot instabiele provinciale meerjarenbegrotingen. Vanaf 2026 zal de koppeling aan de rijksuitgaven komen te vervallen. Het Provinciefonds heeft dan een vaste omvang, die alleen nog wordt aangepast met een loon- en prijscomponent. Het effect van de wijziging van de financieringssysteem zal naar verwachting een negatief effect hebben op de financiële ruimte van de provincie, omdat het totale Provinciefonds met circa € 250 miljoen zal afnemen.

Provincies hebben gezamenlijk een traject ingezet dat is gericht op het realiseren van een door de provincies gewenste stabiele financieringssysteem vanaf 2025. Het is hierbij belangrijk om langer vooruit te denken dan de termijn van de reguliere begrotingscyclus. Het Rijk heeft ons laten weten hier in de voorjaarsnota 2023 op terug te komen.

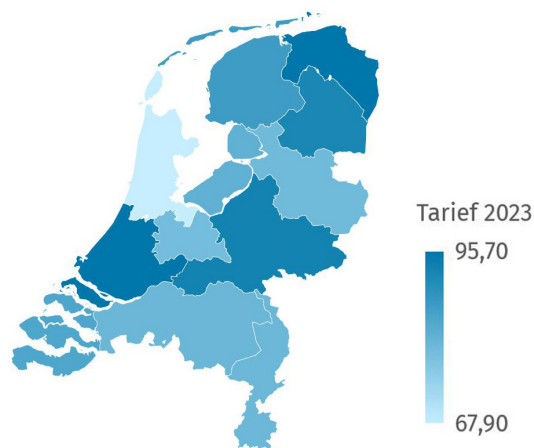
Herverdeling uitkering Provinciefonds

De uitkering uit het Provinciefonds is onze grootste inkomstenbron. In 2023 is de uitkering van het Rijk aan de provincies € 2,9 miljard, waar Flevoland een aandeel van ongeveer 5% in heeft. Het Rijk is samen met de provincies een traject gestart om de verdeel-systeematiek van het provinciefonds te herzien. Dat hangt samen met een in 2017 unaniem aangenomen motie in de Tweede Kamer om de grondslagen van het Provinciefonds te herzien. Aspecten die daarbij een rol zouden moeten spelen zijn kostenoriëntatie, vermogensrendement en de mogelijkheid tot het faciliteren van economische groei.

In september 2022 is er een rapport uitgebracht door een extern onderzoeksbureau waarin de uitgangspunten voor een nieuw model worden beschreven. Omdat het gaat om een herverdeling, van de door het Rijk vastgestelde omvang van het Provinciefonds, zullen er verdelingseffecten zijn tussen provincies. Wij zijn nog in gesprek met het Rijk en de andere provincies over de uitgangspunten.

Opcenten motorrijtuigenbelasting

Op grond van de Provinciewet hebben provincies de mogelijkheid een opslag (opcenten) op de motorrijtuigenbelasting (MRB) te heffen. Het Rijk stelt hiervoor de maximale hoogte vast, die jaarlijks wordt aangepast aan de loon- en prijsontwikkelingen. Het maximumtarief voor 2023 bedraagt 125,8 opcenten. De provincie bepaalt zelf (jaarlijks) het tarief, rekening houdend met het wettelijke maximum. Geen enkele provincie hanteert het maximale tarief. De tarieven van de individuele provincies lopen in 2023 uiteen van 67,9 tot 95,7 opcenten. Het gemiddelde tarief in 2022 is 84,88 opcenten. Flevoland hanteert in 2023 hetzelfde tarief als in 2022, namelijk van 82,2 opcenten. Dat is licht onder het landelijk gemiddelde. De prognose van de inkomsten uit de opcenten MRB in 2023 is voor Flevoland circa € 54,1 miljoen. De provincie is vrij in de besteding van de inkomsten uit de opcenten.

Het verschil tussen de huidige inkomsten en de inkomsten op basis van het wettelijke maximumtarief (de zogenoemde onbenutte belastingcapaciteit) bedraagt in 2023 circa € 28,7 miljoen.

Het opcenten-tarief in Flevoland is sinds 2016 jaarlijks met 1% geïndexeerd in verband met loon- en prijsontwikkelingen (op basis van het huidige Coalitieakkoord). In de meerjarenraming 2023-2026 van de programmabegroting 2023 is deze indexering vanaf 2024 met 1% rekenkundig gecontinueerd.

Een punt van aandacht is de positie van autoleasebedrijven. De auto's die op naam staan van het leasebedrijf worden voor de afdracht van de opcenten toegerekend aan de provincie waarin zich de hoofdvestiging van het bedrijf bevindt. Dit betekent dat wijzigingen in deze vestigingsplaats van invloed zijn op de inkomsten van de provincies. In Flevoland is in 2022 één groot autoleasebedrijf geregistreerd.

De afgelopen jaren zijn elektrische voertuigen vrijgesteld van de Motorrijtuigenbelasting en het aantal elektrische voertuigen neemt toe. Daardoor is de belastingcapaciteit van de provincie gedaald. Vanaf 2025 zullen de elektrische voertuigen gedeeltelijk belast worden en een jaar later volledig. Het Rijk heeft voor de periode 2021 tot en met 2024 een compensatie beschikbaar gesteld voor de provincies vanwege de vrijstelling uit het Klimaatakkoord 2019. Deze compensatie wordt uitbetaald in 2022 tot en met 2024.

Ontwikkelingen belastinggebied

Het provinciale belastinggebied omvat nu alleen de motorrijtuigenbelasting. Het belastinggebied van de provincies zal gaan veranderen omdat het Rijk het 'Betalen naar Gebruik' (BNG) invoert vanaf 2030. Waar het systeem van de motorrijtuigenbelasting een belasting is op het bezit, zal met de BNG het gebruik worden belast. Wanneer de provinciale opcenten in deze wijziging meegaan - en afhankelijk worden van de gereden kilometers - zullen de inkomsten variabler zijn en lastiger in te schatten. Dat zet stabiliteit van de provinciale inkomsten onder druk.

Daarom is het nodig om (in IPO-verband) keuzes te maken over ons belastinggebied. Haken wij als provincies aan bij het Rijk, waardoor de opbrengsten kilometerafhankelijk worden? En welk tarief hoort dan bij zo'n systeem? Of blijven wij bij een belasting op bezit? Wellicht is het mogelijk om een nieuwe belastingvorm in te voeren in plaats van de motorrijtuigenbelasting of BNG.

De keuze voor een belastinggebied heeft, naast technische aspecten en randvoorwaarden ook vooral een politieke dimensie omdat het over lastenverdeling tussen groepen en individuen gaat. Naast de financiële effecten zal BNG ook impact hebben voor onze inwoners, namelijk op de reiskosten, bereikbaarheid van banen en voorzieningen.

Overige eigen inkomsten

De provincie ontvangt jaarlijks dividend als gevolg van een beperkt aandelenbezit. Het is niet zomaar mogelijk om onze liquide middelen te gebruiken om actief te gaan beleggen. Er worden wettelijke beperkingen opgelegd, namelijk in de Wet financiering decentrale overheden (Wet Fido) en de Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (Rudo). Voor de jaren 2023-2026 gaan wij ervan uit dat de dividenden in lijn zullen liggen met de uitkering in voorgaande jaren.

Daarnaast verstrekt de provincie leningen aan gemeenten en overige organisaties vanuit de publieke taak. Doordat de rentepercentages de afgelopen jaren erg laag waren, maar ook omdat de provincie is verplicht tot 'schatkistbankieren', zijn de inkomsten daarvan relatief beperkt.

Ontwikkelingen

De rentetarieven stijgen het afgelopen jaar weer. Wij verwachten niet dat die ontwikkeling op de korte en middellange termijn tot hogere inkomsten zal leiden.

Een van de redenen daarvan is dat wij in de komende jaren verwachten leningen aan te moeten trekken, in plaats van uit te kunnen zetten. Daardoor is het niet mogelijk om te profiteren van de stijgende rente, maar zorgt het mogelijk voor aanvullende kapitaallasten.

a. Subsidies

De provincie ontvangt subsidies voor de uitvoering van specifieke taken en programma's. Denk daarbij aan specifieke uitkeringen van het Rijk, maar ook aan Europese subsidies voor projecten die samen met partners worden uitgevoerd. Deze middelen moeten worden ingezet voor de specifieke taken en vaak is er sprake van verplichte cofinanciering. Wij streven ernaar om voor het uitvoeren van onze taken en ambities gebruik te maken van de subsidies, waardoor de lasten verlaagd kunnen worden of juist de mogelijkheden groter zijn.

b. Bijdragen van derden

Wanneer de provincie investeert in fysieke zaken (zoals wegen, gebouwen of andere grote objecten), dan doen wij dat vaak niet alleen. Steeds vaker werken wij samen met partners aan de provinciale opgaven, in programma's en projecten. Daardoor kennen wij ook financiële bijdragen van derden, die specifiek ingezet worden.

Reserves en voorzieningen

De provincie heeft ook reserves en voorzieningen die ingezet kunnen worden. Vaak worden deze twee onderdelen in één adem genoemd, maar er is wel degelijk verschil tussen.

Reserves	Voorzieningen
Eigen vermogen	Vreemd vermogen
Gespaard	Verplicht
Besteding is een keuze van Provinciale Staten	Besteding is al bepaald voor specifieke verplichtingen, verliezen of risico's

a. Reserves

Er wordt onderscheid gemaakt tussen de 'algemene reserve' en de bestemmingsreserves. De eerste dient voornamelijk als buffer voor de risico's die wij onderkennen en die niet op een andere wijze financieel zijn afgedekt. De bestemmingsreserves zijn door Provinciale Staten ingestelde reserveringen en hebben een programmatische betekenis. Dat betekent dat ze zijn verbonden aan specifieke programma's of projecten.

De omvang van de algemene reserve is voor 2023 begroot op € 24,4 miljoen en de bestemmingsreserves op € 255 miljoen.

Ontwikkelingen

Er is geen directe relatie tussen de omvang van de reserves en het geld wat de provincie op de bank heeft staan. Volgens onze prognose voor 2023 is er gemiddeld € 65 miljoen aan liquide middelen. Het is daarom denkbaar dat er in de komende jaren geld geleend zal moeten worden. In de begroting 2023 is daarvoor een stelpost opgenomen.

b. Voorzieningen

Voorzieningen moeten worden gevormd voor verplichtingen, verliezen of risico's die zich in de (nabije) toekomst zullen voordoen. Deze middelen zijn dan ook niet vrij besteedbaar.

De provincie heeft voorzieningen voor het egaliseren van de jaar-overstijgende onderhoudslasten, voor risico's (garantstelling) en toekomstige verplichtingen. De omvang daarvan is begroot op circa € 16,2 miljoen. Daarnaast zijn er nog voorzieningen voor risico's op oninbare vorderingen (€ 1,1 miljoen) en duurzame waardeverminderingen (€ 6,8 miljoen).

Er zijn ook risico's die niet met zekerheid te kwantificeren zijn (maar wel te schatten). Deze risico's zijn niet opgenomen als voorziening, maar worden in de begroting en de jaarstukken beschreven, in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Vragen voor de komende jaren

Stabiel maar wel flexibel

In deze tijd zien wij steeds meer dat alles in snel tempo verandert. De loon- en prijsontwikkelingen waren tot 2020 een aantal jaar relatief stabiel, maar nu hebben de stijgende prijzen zichtbaar invloed op de omvang van onze uitgaven. De rente is gestegen en die stijging blijft waarschijnlijk voorlopig nog aanhouden. Snel en flexibel kunnen meebewegen is nodig, bijvoorbeeld om bij te kunnen dragen aan crisissituaties of in te spelen op de stijgende prijzen.

In de komende periode willen wij ons richten op stabiliteit van de financiële positie. Dat gaat dan om het inspelen op de landelijke ontwikkelingen, zoals de financiële herijking door het Rijk en het belastinggebied, maar ook om de eigen ontwikkelingen. Denk aan de vertaling van langlopende programma's en projecten in de begroting (voorzichtig of realistisch) en het maken van overwogen keuzes voor de meerjarige of strategische begroting. Wanneer daardoor stabiliteit is gevonden ontstaan juist mogelijkheden voor flexibiliteit.

Inhaalslag formatie

In het vorige hoofdstuk is beschreven dat de formatieomvang achterblijft ten opzichte van vergelijkbare provincies. Om die achterstand in te halen en de formatielast op een vergelijkbaar niveau te brengen, is een structurele verhoging van de personele budgetten van € 5,58 mln. per jaar nodig. Inclusief de daarvoor benodigde investeringen in het gebouw en de informatiesystemen (materiële overhead), komt dat neer op een totale structurele budgetverhoging van € 6,70 miljoen. Deze zou bij voorkeur als volgt gefaseerd kunnen worden opgebouwd:

Tabel Financiële impact 'inlopen achterstand'

Inlopen achterstand	2023	2024	2025	2026
Inloop percentage (%)	20%	40%	65%	100%
Formatielast inclusief materiële overhead (in € x 1 mln.)	1,34	2,68	4,355	6,70

Op voorstel van Gedeputeerde Staten hebben Provinciale Staten ingestemd met de eerste stap; de structurele verhoging met € 1,34 mln. vanaf 2023, en de besluitvorming over het resterende deel (de jaren 2024 t/m 2026) overgelaten aan de nieuwe Staten.

Daarnaast zullen de extra inspanningen voor de transitieopgaven extra investeringen in het ambtelijk apparaat vragen. Op langere termijn zal dat ook leiden tot een hogere uitkering uit het provinciefonds (omdat onder meer het aantal inwoners toeneemt). Maar aangezien de toename van het aantal inwoners niet op de korte termijn wordt gerealiseerd en de uitkering wordt gebaseerd op de ijkpunten van twee jaar geleden, is er voorlopig geen dekking voor deze extra kosten.

Voor de kosten van de grote transities zijn wel middelen opgenomen in het Regeerakkoord, maar in deze fase is nog niet bekend in welke mate de

provincies daarop aanspraak kunnen maken. Voor de formatieconsequenties van de woningbouwopgave en de andere transities is vooralsnog het uitgangspunt dat deze kosten integraal worden betrokken in en worden gedekt uit de financieringsafspraken voor de Strategische Agenda Flevoland. Op dit moment worden daarover nog gesprekken gevoerd met het Rijk.

Grote opgaven en ambities

Provincies zullen vanwege hun essentiële 'rol in de ruimte' de komende decennia een grote inzet plegen in de realisatie van de maatschappelijke opgaven. Dit komt boven op de uitvoering van de traditionele taken. Het Rijk heeft aangegeven dat er fondsen voor deze ontwikkelingen zullen komen, maar het is te verwachten dat de provincies hier ook (financieel) aan bij moeten dragen. Het vergroten van het provinciefonds is dan voor de provincie de meest aantrekkelijke oplossing. Wanneer er wordt verwacht dat provincies hun inkomsten verhogen door een eigen belastinggebied betekent het dat de rekening van de transities (deels) via lokale belastingen bij de Flevolandse burgers terecht gaat komen. Of dat wenselijk is moet ook politiek worden afgewogen.

Regionale Investeringsagenda

De provincie, de zes Flevolandse gemeenten en waterschap Zuiderzeeland slaan de handen ineen om met het Rijk langjarig samen te werken aan de ruimtelijke ontwikkeling van Flevoland. Het Rijk is een belangrijke partner om ervoor te zorgen dat zowel nationale als regionale doelen kunnen worden gerealiseerd.

De Strategische Agenda Flevoland is daarvoor een eerste bouwsteen. In 2023 werken wij aan een Regionale Investeringsagenda waarin de financiële vertaling wordt gemaakt van de strategische agenda.

Financiële ruimte voor toekomstige ontwikkelingen

De positieve begrotingsresultaten zijn vanaf de begroting 2022 voornamelijk toegevoegd aan de stelpost ‘Nieuw beleid’ met het oormerk ‘Ruimte voor nieuwe bestuursperiode’.

In de Brede Bestemmingsreserve zijn oormerken aangebracht voor toekomstige ontwikkelingen. Het

deel wat niet geoormerkt is beschouwen wij als de vrije ruimte. Deze ruimte is incidenteel van aard. In de programmabegroting 2023 en de onderstaande tabel is de omvang van deze post meerjarig weergegeven (€ x 1 miljoen). De omvang kan nog afwijken, bijvoorbeeld naar aanleiding van de meicirculaire 2023 waarin de actuele opbrengst vanuit het Provinciefonds staat.

Financiële ruimte voor toekomstige ontwikkelingen	2023	2024	2025	2026	BBR
Omvang oormerk ‘nieuwe bestuursperiode’	5,4	18,6	14,8	7,9	n.v.t.
Brede bestemmingsreserve - ongeoormerkt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	19,1

Bijlage: Afspraken uit de Strategische Agenda Flevoland

Ontwikkelpijler 1, Vitale steden en dorpen:

- Het streven is om in Flevoland tot 2050 tussen 90.115-115.000 woningen te bouwen, waarvan 39.193 tot en met 2030 (woondeal);
- Woningbouw dient aan te sluiten op demografie en gelijk op te gaan met de beschikbaarheid van voorzieningen voor de bewoners in onder andere onderwijs, cultuur, sport, recreatie en zorg (complete, duurzame en evenwichtige samenlevingen bouwen). Ook zal verstedelijking moeten samengaan met versterking van de bereikbaarheid.
- Woningbouw gaat gepaard met een toename van de werkgelegenheid die groter is dan de groei van het aantal inwoners, zodat de woon-werkbalans verbetert;
- Het Rijk toont als grondbezitter (via het Rijksvastgoedbedrijf) actieve betrokkenheid bij de ruimtelijke ontwikkelingen.
- Nieuwe en bestaande wijken worden toekomstbestendig ontwikkeld en tot 2030 wordt al 15% in houtbouw of bio-based materialen uitgevoerd, waar mogelijk met inzet van regionale vezels.
- De ontwikkeling van Almere Pampus (circa 35.000 woningen) zal gelijke tred moeten houden met de ontwikkeling van volwaardige bereikbaarheidsmodaliteiten, waaronder duidelijkheid over (varianten van) de IJmeerverbinding
- Realisatie van een deel van de woningen in de NOP is gekoppeld aan de Lelylijn.
- Rijk en regio gaan in gesprek over financiële tekorten die voor Flevoland als snelgroeiregio ontstaan door de huidige systematiek.
- Rijk en regio onderzoeken samen hoe de leefbaarheid van de bestaande gebouwde omgeving kan verbeteren.

Ontwikkelpijler 2, Toekomstbestendige regionale economie:

- Rijk en regio's streven naar een woon-werkbalans in 2050 op het nationaal gemiddelde (65% in plaats van 46%) en zetten in op een gezamenlijke taskforce benadering om werkgelegenheid versneld te laten groeien.
- Rijk en regio zetten in op versterken van de kennisinfrastructuur door vestiging van nieuwe en uitbreiding van bestaande kennisinstellingen.
- Rijk en regio zetten in op het versterken van economische clusters die aansluiten bij de regio, zoals MITC, maritiem cluster Urk, voedselcluster Flevocampus/Aeres&boerderij van de toekomst, Innovatiecentrum Price, smart mobility, Lelystad Airport (SCALA) en op aanvullende werkgelegenheid door vestiging van rijksinstellingen.
- Rijk en regio verkennen hoe vraag naar en aanbod van werklocaties in de regio op elkaar aansluiten, inclusief herstructurering van bestaande werklocaties.
- Rijk en regio zetten in op een toekomstbestendige energie-infrastructuur.
- Rijk en regio versterken de kennisontwikkeling over innovaties van het voedselsysteem en verkennen de mogelijkheden van fieldlabs.

Ontwikkelpijler 3, Robuust natuurlijk fundament:

- Het natuurlijk fundament van bodem, water en biodiversiteit is sturend voor ruimtelijke keuzes in Flevoland.
- Rijk en regio gaan in gesprek over lopende projecten waarvan de mogelijkheid van buitendijks bouwen een onderdeel is, zoals Almere Pampus en Kustvisie Lelystad.
- In 2050 is het streven 10% groenblauwe dooradering van het landelijk gebied ten behoeve van water-kwantiteit, waterkwaliteit en versterking van biodiversiteit. Rijk en regio gaan verkennen waar en hoe zachte overgangsgebieden kunnen worden ingericht in Flevoland en hoe de groenblauwe dooradering van de regio kan worden gerealiseerd³.
- Tot 2050 wordt 1700 hectare extra bos aangelegd (bossenstrategie) in samenhang met verstedelijkings-opties bij Dronten, Emmeloord en Urk. En in relatie met de verhouding tot behoud van landbouwgrond en lokaal veranderende condities van de bodem (daling en verdroging).
- De meest geschikte landbouwgronden in Flevoland worden behouden om voldoende ruimte te hebben voor duurzame hoogwaardige landbouw met een hoge economische waarde, terwijl in gebieden die verzilten of vernatten wordt gezocht naar passend gebruik en via het Actieplan Bodem en Water wordt bewust bodemgebruik gestimuleerd.
- Via Nationaal Programma Landelijk Gebied wordt geïnvesteerd in transitie van het landelijk gebied met het oog op de opgave voor natuur, stikstof, water en klimaat, terwijl via de Programmatische Aanpak Grote Wateren wordt geïnvesteerd in het versterken van de natuur in het Markermeer tot een toekomst-bestendig zoetwater-ecosysteem.

³ Dit komt neer op bevorderen van groen in woongebieden ter voorkoming van hittestress en algeheel welbevinden en inzet in oostelijke groengebieden op vasthouden topkwaliteit water om biodiversiteit te verbeteren en watervoorraad uit te breiden.